Filatelistengroep

Het Baltische Gebied

Opgericht 9 oktober 1982

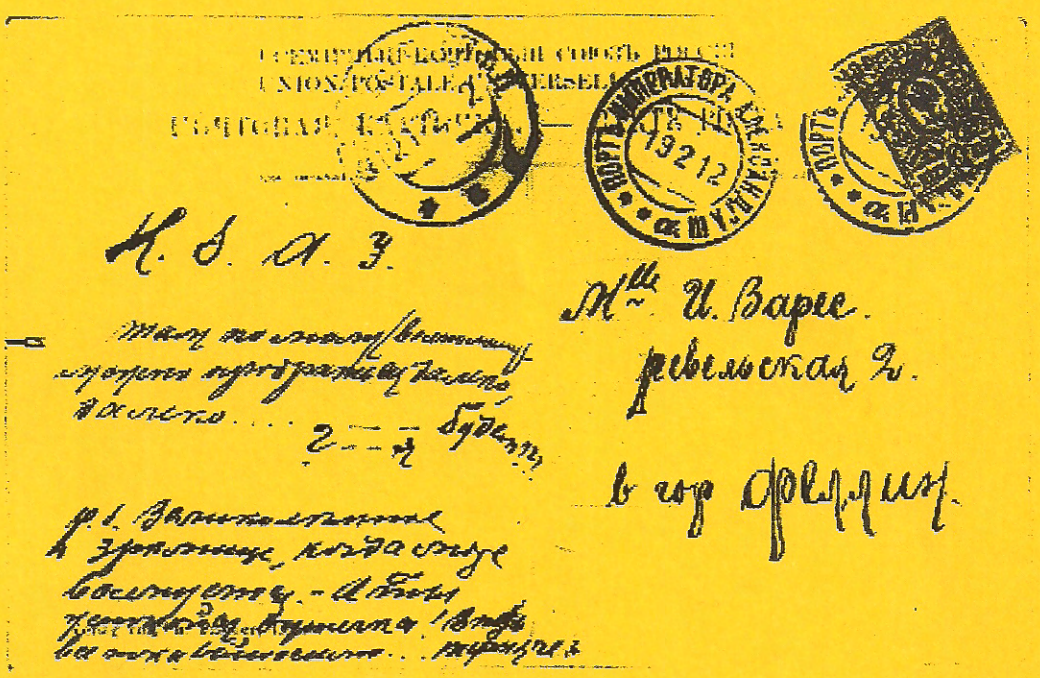

FILATELISTENGROEP

"HET BALTISCHE GEBIED"

Adressen en andere gegevens:

Voorzitter:
R.W. van Wijnen,
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. 026 - 35 13 484

Secretaris, tevens penningmeester:
A.C. de Bruin,
Ten Passeweg 10A,
8084 AN 't Harde,
tel. 0525 - 65 31 24

Lid:
H.W.A. Pijpers
Hermionegang 15
2719 AR Zoetermeer
tel. 079 - 361421

Opmaak/redactie "Het Baltische Gebied"
J. Kaptein,
Reigerskamp 705,
3607 JP Maarssen,
tel. 0346 - 57.44.18
j.kaptein@hccnet.nl

Veilingcommissaris:
G.A. Vogel
Wijnesteinstraat 3,
3431 EV Nieuwegein,
tel. 030 - 60 31 498.

Ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Tiel onder nummer V 401 573 40

Lidmaatschap:
Minimaal ƒ 30,— per jaar.
Als bijdrage voor de te maken kosten wordt van ieder lid bij toetreding ƒ 10,— gevraagd naast het lidmaatschapsgeld.

Losse nummers: Losse nummers van het blad (voorzover nog voorradig) zijn bij het secretariaat verkrijgbaar voor ƒ 7,50 per stuk (na nr. 20 ƒ 10,—), verhoogd met de portokosten. Kopieën van oudere exemplaren, voor zover voorradig, zijn verkrijgbaar à ƒ 5,— per stuk, eveneens verhoogd met de portokosten.

Betalingen op: Postgiro 324 32 51 t.n.v. Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied' te 't Harde.

Volgende bijeenkomst: **zaterdag 9 oktober 1999** in De Gentel, Genteldijk 34 te Geldermalsen. Aanvang: half elf 's ochtends.

Is uw adressering correct? Zo nee, meld dit dan aan het secretariaat.
Wij willen graag voor een correcte verzending zorg dragen!

Het Baltische Gebied,

Nr. 34, juli 1999

In dit blad zijn de volgende artikelen opgenomen:

onderwerp: auteur/bron:

Ledennieuws	3
Verslag van de bijeenkomst 10 april 1999	Olav Petri / 3
Beste mensen…	Ruud W. van Wijnen / 5
In Letland gebruikte censuurstempels - 2	Ruud W. van Wijnen / 6
Studie betreffende de 10 Mk.-waarde (Plaat I) van de weefster- en smid-serie *(Mi. 39A)*	P. Feustel en R. Feustel-Rothe / 8
Ontvangen, gelezen en te lezen	Ruud W. van Wijnen / 57
Estland-vereniging	Jan Kaptein / 58
Uit de postgeschiedenis van Vilnius, I de tsaristische periode	Jan Kaptein / 59
Postzegels op het Internet	Ronald Reuderink / 68
De oorlogshaven van Libava (Libau, Liepāja)	Nikolajs Jakimovs / 69

LEDENNIEUWS

Verslag bijeenkomst 10 april 1999

OLAV PETRI

m 11.00 uur kon de voorzitter de bijeenkomst openen. Een ruim uur van koortsachtig geblader en gezoek door de vele aanwezigen was daaraan vooraf gegaan. Immers, men ziet elkaar niet dagelijks en er valt zoveel af te handelen na 6 maanden. Kortom een levendige start van deze dag.

1.
Mart Schenkelaar werd onder acclamatie gekozen tot huisbankier, een klus die hij haast onmerkbaar klaarde.
2.
De voorzitter voerde aan dat de agenda ernstige punten bevatte. Allereerst werd Sytze Reurich hartelijk bedankt voor het vele werk dat hij jarenlang heeft gedaan voor het gereedmaken van ons prachtige blad. Gezondheidsredenen noopten hem ermee te stoppen. Van de kant van de vereniging vielen hem veel dank, een luid applaus en een 18-e eeuwse kaart van Koerland ten deel.
Het gejuich verstomde uiteraard snel toen duidelijk werd dat er enkele grote problemen gerezen waren ten aanzien van het blad: wie neemt het werk over? Een interim-manager is wellicht te vinden, maar iemand die tweemaal per jaar en 7-8 avonden aan het blad kan sleutelen meldde zich niet spontaan ter plekke. Zonder Sytze-achtige leden zal het blad niet kunnen verschijnen...
Volgend probleem - een drukker. Die is wel te vinden, maar niet meer zo prettig geprijsd als tot nu toe. Suggesties zijn welkom. Gelukkig heeft HBG wel een budget beschikbaar.
Nog zo'n probleem: de gecombineerde functie van secretaris-penningmeester, nu al jaren bekleed door André de Bruin. Hier wil hij dit jaar in schrappen. Wie lost hem af, desnoods ten dele? Schrijver dezes ziet de lezer denken: "Waarom doet Olav Petri dat niet?". Ik zal meteen eerlijk zeggen dat ik net in december zo'n functie noodgedwongen heb moeten overdragen. Nog even geduld, ooit ga ik met pensioen!
3.
Mededelingen van de penningmeester.
Die zijn kort: de situatie is gezond. Verder loopt de automatische incasso dermate goed, dat André er een dagtaak aan heeft om het dubbel betaalde weer terug te betalen. Menigeen betaalt voor de zekerheid ook nog eens per overschrijving!
Verder heeft HBG nu verschillende rekeningen, o.a. wegens de rente.
4.
De rondvraag begon deze keer rechts en opende met veel stille knikjes. Maar uiteindelijk kwam er toch een en ander los en begonnen we bijna aan een tweede ronde.
Op grond van informatie van diverse leden besloot men tot een werkgroepje internet. Er is daar veel te beleven, maar met een werkgroepje hopen we deze wereld systematisch te kunnen verkennen, of zelfs iets van het HBG op te zetten.
Uit Soest (nee, niet vlakbij, maar in Duitsland!) Kregen we informatie over aanstaande evenementen. In oktober

2000 komt er een Baltica expositie, op 2/3 oktober 1999 vindt er een "Treffen" plaats, met veel Estland, maar ook met veel en lekker eten. Ook staat er volgend jaar iets gepland in Düsseldorf, in het Deutsche Haus des Ostens. Tot slot nog de mededeling dat in Duitsland de belangstelling voor de filatelie van de Baltische landen groeit.
Patrique deelde als curiosum mee dat op een zegel van Tristan da Cunha zowaar het onderzoeksschip "Livonia" staat afgebeeld, inclusief bijbehorende vlag.
Korte discussie over de Estlandse vereniging EFÜR leverde op dat deze vereniging, die nu vanuit Estland opereert, zich vooral manifesteert door lange stiltes. Zelfs correspondentie over aangekondigde filatelistische evenementen (Estica 2000) wordt niet beantwoord.
5.
Voor de zoveelste keer volgde een serie interessante poststukken op dia, met deskundig commentaar, en met eerbiedige stilte. Dit keer vertoonden Ruud en André poststukken uit de periode 1941-1945, allerlei stempels, al dan niet subtiele veranderingen daarin, gerommel met plaatsnamen enz. En wat voor mij weer nieuw was: met informatie over de wijze waarop de Deutsche Dienstpost werkte en wat je daarvan kan zien op enveloppen. Zo'n serie dia's is altijd weer te snel voorbij.
Na afloop volgde de lunch, nu in buffetvorm. Helaas wat moeizaam georganiseerd. Of moesten wij zelf nog wennen? André zoekt het allemaal voor ons uit. In oktober zal blijken hoe het verder gaat.

Olav Petri

BESTE MENSEN...

RUUD W. VAN WIJNEN

De afgelopen periode heeft uw bestuur intensief gelobbyd, schriftelijk met de leden gecommuniceerd en genetwerkt om de ontstane deel-vacature in zichzelf en het vacante redacteurschap opnieuw te bemannen. Met succes, kan ik u melden.
Jan Kaptein meldde zich als nieuwe redacteur van ons blad en Hans Pijpers vult het bestuur aan.
Jan moest gelijk in het diepe; dat hij meerdere slagen goed beheerst bewijst hij met zijn eersteling.
Hans zal in het najaar het penningmeesterschap overnemen van André de Bruin. Als alle handtekeningen zijn gezet en alle cijfers zijn gecontroleerd zullen we u daarover nader berichten. Vast staat al wel dat ook uw nieuwe schatbewaarder er van uitgaat dat u het lidgeld spontaan en stipt zult voldoen.

Ondertussen werd er door anderen nijver voor onze filatelistengroep gewerkt. Gerrit Vogel rondde de 10de veiling af en Joop van Heeswijk worstelde zich vertalend door een nieuwe studie van Peter Feustel over de 10 Mk Smid van Estland, ditmaal plaat I. Stof en voer voor de speurneuzen onder ons op een regenachtige zomerdag.
Een aantal van onze buitenlandse leden zat ook niet stil. Nikolajs Jakimovs verzorgde een overzicht van de gebruikte stempels in het havenpostkantoor van Liepāja. Onze Hamburgse vrienden Sven Kraul en Harry von Hofmann reageerden op m'n artikel over in Letland gebruikte censuurstempels in ons vorige blad. Een aantal van hun opmerkingen vindt u nu al terug, andere zullen worden verwerkt in een toekomstig artikel over de in 1944-1946 gebruikte censuurstempels.

Uw bestuur op volle kracht, ons blad een nieuwe redacteur. Iedereen een prettige vakantie gewenst.

Ruud van Wijnen

IN LETLAND GEBRUIKTE CENSUURSTEMPELS - 2

RUUD W. VAN WIJNEN

Een aantal leden reageerde, gelukkig, op mijn bijdrage over in Letland gebruikte censuurstempels in "Het Baltische Gebied 33". Kopieën werden gezonden, veronderstellingen geopperd. Daarnaast zocht André de Bruin contact met verzamelaars in Estland en Finland over de ПРОСМОТРЕНО stempels uit de jaren 1944-1946. Jammergenoeg met (nog) weinig resultaat.

In het voorafgaande artikel onderscheid ik stempels uit drie perioden:

a. de Letse Z-stempels, 1920-1921
b. I.M.l-stempels op drukwerk naar Letland 1926-1938
c. Sovjet censuurstempels, 1944-1946

a. Over de Z-stempels valt niets nieuws te melden, geen nieuwe nummers, geen nieuw voorbeeld, laat staan een hypothese over het gebruik. Mysterieus...

b. Harry von Hofmann zond me een interessante opmerking over de I.M.l.-stempels. Hij is van mening (maar ook hij speelt piano) dat het geen censuurstempels zijn, want dan zouden ze ook uit andere steden dan Liepāja bekend moeten zijn, zeker uit Riga.
I.M. zou staan voor "Izzina māja" of "Izdibināt māja" = woonhuis vaststellen.
De adresseringen van alle bekende poststukken (al blijft het opvallend dat het uitsluitend drukwerk betreft) zijn strijdig met de Letse voorschriften, onvolledig of niet in de Letse taal. Uit zijn collectie toont de heer von Hofmann onderstaand poststuk: drukwerk van Berlijn naar Liepāja, 13 mei 1931

c. De Sovjet censuurstempels uit de jaren 1944-1946 vroegen en kregen de meeste aandacht.
Sven Kraul stuurde originelen, André doorploegde zijn literatuur en veilingcatalogi. Inmiddels hebben we en lijst van ca. 200 stempels, weten we meer over de vorm, stamt het vroegste voorbeeld uit november 1943 en het laatste uit november 1946 en vonden we er nog niet één uit Litouwen.
In ons volgende blad willen we het beschikbare materiaal uitwerken en enige conclusies presenteren.

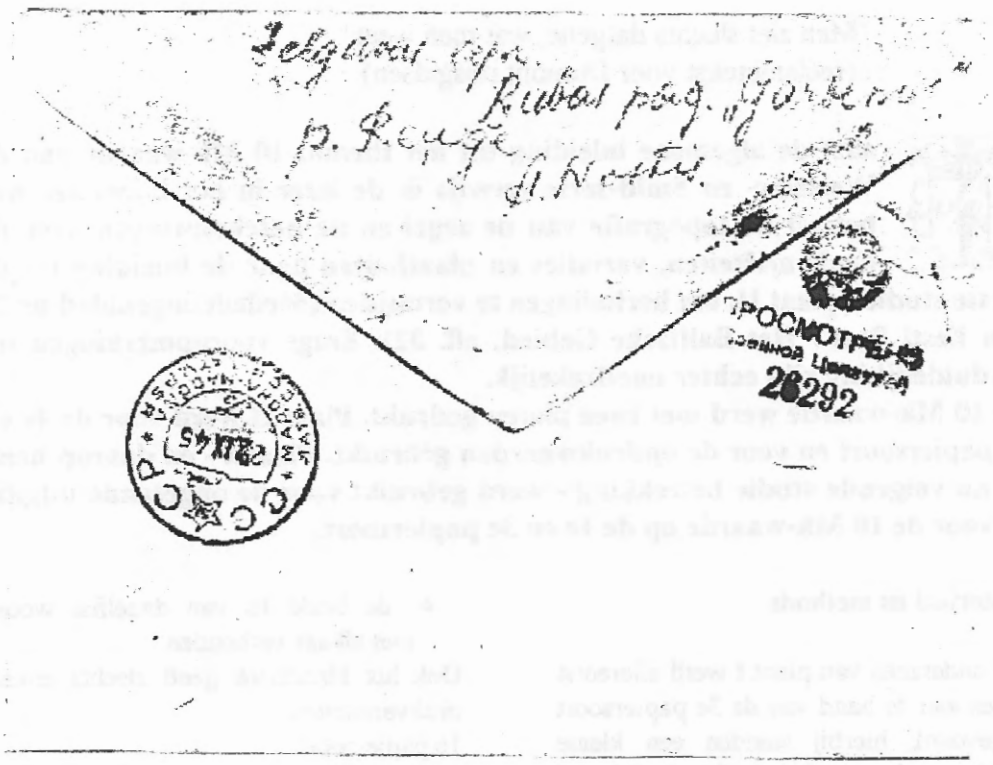

Brief van Renge voor Madona, 22 september 1945. Aan deze afdruk van het censuurstempel is duidelijk te zien dat het gaat om een rondstempel, doorsnede 42 mm.

STUDIE BETREFFENDE DE 10 Mk.-WAARDE (PLAAT I) VAN DE WEEFSTER- EN SMID-SERIE (*Mi. 39A*)

P. FEUSTEL (TEKST) EN R. FEUSTEL-ROTHE (TEKENINGEN)

"Men ziet slechts datgene, wat men weet"
(reclametekst voor Dumont reisgidsen)

Naast de algemene inleiding tot het thema: 10 Mk-waarde van de Weefster- en Smid-serie verwijs ik de lezer in het bijzonder wat betreft de topografie van de zegel en de beschouwingen over de drukvariëteiten, variaties en plaatfouten naar de inleiding tot de eerste studie / plaat II, om herhalingen te vermijden (Mededelingenblad nr 25 van Eesti Post / Het Baltische Gebied, afl. 32). Enige vooropmerkingen ter verduidelijking zijn echter noodzakelijk.
De 10 Mk-waarde werd met twee platen gedrukt. Plaat II werd voor de 4e en 5e papiersoort en voor de opdrukwaarden gebruikt. Plaat I - en daarop heeft de nu volgende studie betrekking - werd gebruikt voor de ongetande uitgifte en voor de 10 Mk-waarde op de 1e en 3e papiersoort.

Materiaal en methode

Het onderzoek van plaat I werd allereerst alleen aan de hand van de 3e papiersoort uitgevoerd; hierbij stonden een kleine 1300 zegels ter beschikking, meestal bundelwaar. Zo'n 550 zegels van de 1e papiersoort werden als vergelijkingsmateriaal gebruikt, de onderzochte hoeveelheid van de ongetande uitgifte was voor dit werk niet afdoende.

Eerste bevindingen

Wederom blijkt na systematisering en het in de praktijk toepassen, dat in tegenstelling tot de mededeling van McDonald talrijke drukvariëteiten aan te wijzen zijn. McDonald geeft voor plaat I slechts 3 plaatfouten in strikte zin aan:

- raam beschadigd boven links
- V van Vabariik lijkt op een omgekeerde A
- de beide I's van ditzelfde woord met elkaar verbonden.

Ook het Handboek geeft slechts enkele drukvariëteiten:
1e papiersoort

- E2: gekleurde vlek in het waardeschild
- E3: beschadigd raam

3e papiersoort

- E3: beschadigd raam
- E6: witte punt in de tekening (ontwerp)
- E7: gekleurde punt in (R)II
- E8: gekleurde streep in V(A)
- E9: gekleurde vlek in het ornament, waarbij de topografische samenvoeging van E6/E9 lastig kan zijn.

Eichenthal noemt aanvullend nog voor de 3e papiersoort beschadigde en verbonden letters, en voor de 1e papiersoort een vertikale streep in de opgerolde mouw resp. een gekleurde streep aan de rechter arm.

Plaatfouten, gecombineerde vondsten en meervoudige waarnemingen

De beschrijving van druktoevalligheden en variëteiten valt buiten het kader van deze studie. In het navolgende beperk ik mij hoofdzakelijk tot de beschrijving van die drukvariëteiten van de 3e papiersoort, die naar mijn mening op grond van de topografische en vormidentiteit als *plaatfout* in de strikte betekenis zijn te beschouwen. De beschrijving van deze plaatfouten in het eerste deel van deze studie heb ik - mede ten behoeve van een betere leesbaarheid - tot de voor het identificeren noodzakelijke mate beperkt. De afbakening van overeenkomstig gesitueerde fouten vereist echter wel eens een zeer nauwkeurige topografische analyse en gedifferentieerde beschrijving, de detailtekeningen moeten dit afdoende verduidelijken. Aanwijzingen voor het afbakenen van topografisch aangrenzende fouten volgen steeds met de afkorting: **DD** (differentiaaldiagnostisch) en het aangeven van de plaats van de vondst aan de hand van de nummering. De opvatting dat het een plaatfout betreft wordt juist dan versterkt, wanneer aanvullende bevindingen (secundaire en tertiaire combinaties) aantoonbaar zijn; juist in het grote aantal van deze gecombineerde vondsten onderscheiden zich de plaatfouten van plaat I.

Teneinde speelruimte voor verder onderzoek en resultaat te houden worden de in het aanwezige materiaal steeds aanwezige combinaties "constante combinaties" (con.Combi.) genoemd (om het woord "obligaat" te vermijden), de af en toe voorkomende, maar toch getalsmatig voldoende aantoonbare combinaties als "facultatief" (fac.Combi.) aangemerkt. De toevoeging van de drukvariëteiten aan het ene dan wel andere topografische hoofdstuk is bij het aanwezig zijn van gecombineerde vondsten in zekere zin subjectief, de opsomming als "hoofd"- en "gecombineerde" vondst is in geen geval bedoeld als beoordeling.

Als een primaire (hoofd) vondst A slechts met *facultatieve* secundaire vondsten B en/of C gesystematiseerd kon worden, dan is de toevoeging van de constante primaire vondst in het overeenkomstige topografische hoofdstuk nr X duidelijk.

Een primaire vondst A met de *constante* secundaire vondst B kan natuurlijk in het topografische hoofdstuk nr X of in het hoofdstuk nr Y als hoger geplaatst gebied van de secundaire vondst B gerangschikt worden.

Hier heb ik mij vaak laten leiden door de herkenbaarheid of optische opmerkelijkheid - om niet te zeggen de grootte - van een vondst, om primaire en secundaire vondsten te kunnen indelen.

Bij bijzonder belangwekkende drukvariëteiten heb ik bij uitzondering het begrip *meervoudige waarneming* gebruikt (hooguit 3 bewijsstukken), wanneer hier "tendentieel" een plaatfout aanwezig is, maar waarbij het geringe aantal bewijsstukken echter nog een zeker voorbehoud vereist.

3e en/of 1e papiersoort

Bij de nu volgende opsomming van de plaatfouten van plaat I, geschetst aan de hand van het onderzoek van de 3e papiersoort, wordt in de meeste gevallen afgezien van de weergave van een positieve of negatieve lijst van de 1e papiersoort. Talrijke vondsten van de 3e papiersoort kunnen op de 1e papiersoort bevestigd worden, een negatieve lijst zou - op grond van de geringe hoeveelheid materiaal - het voorkomen van de op de 3e papiersoort gevonden plaatfouten niet uitsluiten. Er zal telkens bij de topografisch gerangschikte hoofdstukken gewezen worden op belangrijk schijnende verschillen.

Belangwekkend zijn daarentegen de vondsten van de 1e papiersoort, die ik als *Bijlage 1* toevoeg; weliswaar betreft het meestal slechts meervoudige waarnemingen, die echter zulke typerende en

karakteristieke aspecten bieden, dat men de aanwezigheid ervan op de 3e papiersoort eigenlijk had mogen verwachten. Dit probleem van het (nog) ontbrekende bewijs op de 3e papiersoort is derhalve tot nu toe onopgelost.
Volgens mijn mening en ervaring tot nu toe met de zegels van de 10 Mk-waarde bestaat er nochtans niet een principieel onderscheid met de met plaat I gedrukte zegels op de verschillende papiersoorten.

Druk, 1e en 3e papiersoort

Het gebruikelijke beeld van de drukkwaliteit met kleine onregelmatigheden in inktverdeling in bijv. het gebied van het raamwerk, en vele onscherpten van de randbegrenzing - met name duidelijk bij het overgrote aantal van de zegels van de 1e papiersoort - steekt af bij de weinige zegels van de beide papiersoorten, die - "van voren gezien" - lijken op de "haarscherp" getekende zegels van de 4e papiersoort.
Naast de zeldzame, gedeeltelijk of volledig versmeerde zegels komen er ook voor, die goed gecontrasteerd een duidelijke vette druk vertonen - in het bijzonder te herkennen in het gebied van de vlamlijnen; hier vloeien de punten samen tot parelkettingachtige krachtige lijnen.
Een bijzondere vorm van de versmeerde druk vormen - bij een vloeiende overgang - (slechts?) die zegels van de 3e papiersoort, waarvan ik de verschijning als "vloeibladdruk" wil betitelen; hier vertoont (iedere) lijn en iedere randbegrenzing een min of meer zwak uitlopen van de inkt, alsof het op vloeipapier gedrukt ware.

Secundaire en tertiaire vondsten

In het tweede hoofdstuk wordt aan de hand van de topografisch gerangschikte *opsomming van de secundaire en tertiaire vondsten* de mogelijkheid gegeven deze aan de desbetreffende hoofdvondst toe te voegen. In bijlage 2 volgt een opsomming van de weinige horizontale resp. vertikale zegelparen van het onderhavige materiaal, die plaatfouten op twee aangrenzende zegels vertonen

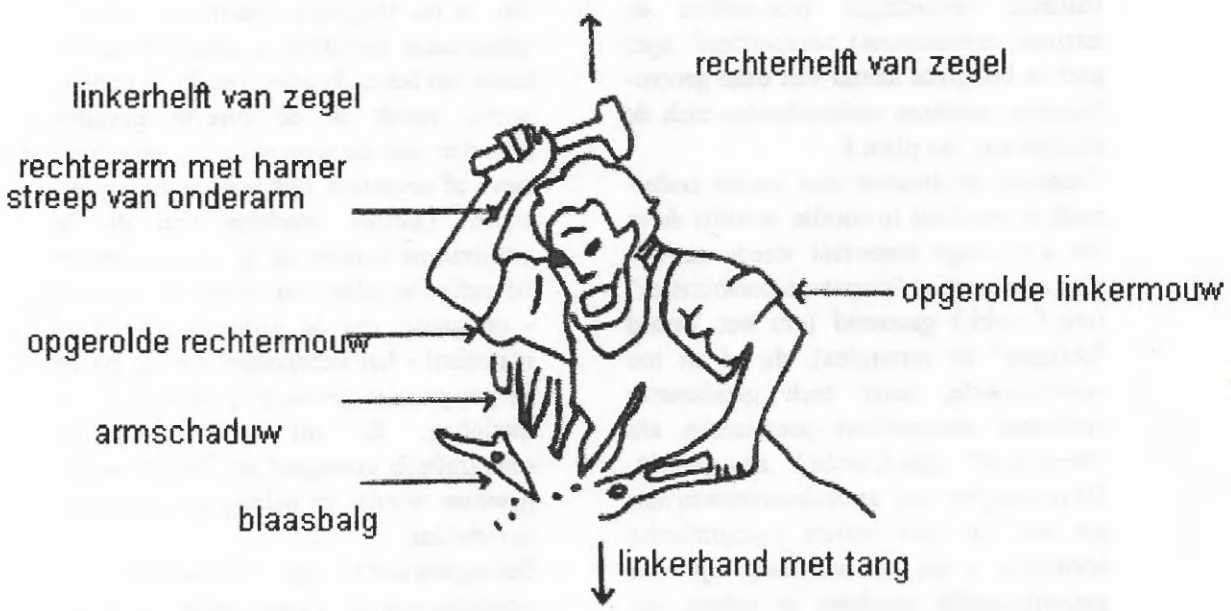

Plaatfouten van plaat I van de 10 Mk-waarde / Smid

Linker arm: 1

1.1. schouderpunten
1.2. rand van bovenarm
1.3. gebied van de elleboog
1.4. onderarm

1.1. Schouderpunten.
Niet alleen topografisch zijn er twee punten te onderscheiden:
1.1.1.
Kleine punt vlakbij de voorschootband, gelegen midden in de omtrek van de bovenarm.
1.1.2.
Lijnvormige grotere, meer naar rechts van de zegel gelegen punt

- con.Combi.: punt links onder de eerste I van (VABAR)I(IK)

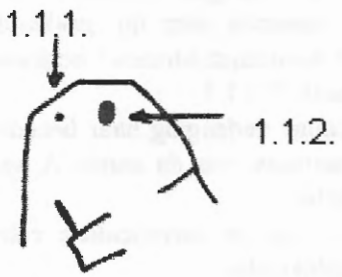

1.2. Opgerolde mouw van de bovenarm.
Naast diverse afzonderlijke vondsten van de rand van de bovenarm (aanvullende evenwijdige of dwarsstrepen, breuken op diverse posities) zijn er nog de volgende plaatfouten vast te stellen:
1.2.1.
Boogvormige fijne streep aan bovenste inwendige dwarsstreep met de volgende afzonderlijke (of zelden gemeenschappelijke) facultatieve combinaties:

- gekleurde punt in de (1)0 links boven aan de buitenrand; aanvullende DD van de gekleurde punten zie hoofdstuk 8, *Waardecijfer*, met name 8.1.
- punt links aan de andere zijde van de 4b eindpunt (d.i. van de linker onderste blaasbalgpunt) in de denkbeeldige verlenging van het verloop van 4b
- DD: punt loodrecht onder de tweede onderste blaasbalgpunt of punt links van de linker onderste blaasbalgpunt:

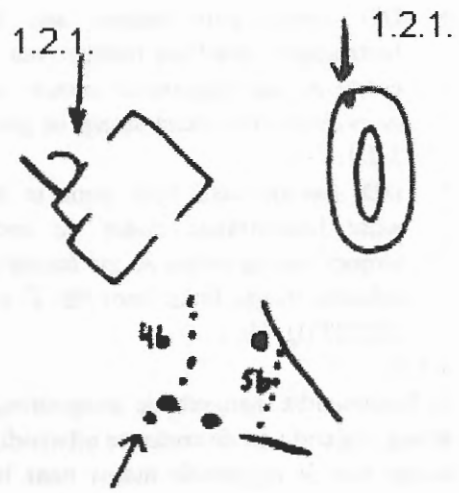

1.2.1.

Afzonderlijke vondsten zoals drukvariëteit bij de vlamlijnen, aldaar niet nogmaals vermeld; DD hierbij: basale punt tussen de eindpunten van 3b en 4b, 13.10.9.
1.2.2.
Dwarsstreep in de mouw van de linker bovenarm: vrijwel horizontale streep aan de middelste inwendige streep van de opgerolde mouw, hiermee verbonden (zelden) of hiervan gescheiden

1.2.2.

met twee gezamenlijke con.Combi.:

- punt juist rechts van het midden van de boog van 2a
- af en toe moeilijk herkenbaar: kleine puntvormige uitronding / kleine haakvormige afzet aan het onderste buitenraam in het witte binnenraam, onder de rechter poot van de A van (V)A(BARIIK); soms ook een punt of schuine streep die het binnenraam opvult
- DD: eerste punt binnen aan het buitenraam onder het midden van de eerste A: zie *Opgerolde mouw van de rechter arm*: extra streep en punt, 2.2.1.
- DD: tweede heel fijne punt in het witte binnenraam onder de rechterpoot van de eerste A: zie *Inschrift*: schuine streep links voor de T van (EES)T(I), 10.4.

1.2.3.

a) Basisvondst: aangeduide boogvormige streep, lopend van de onderste uitwendige streep van de opgerolde mouw naar boven; zelden in deze vorm als enkele vondst aanwezig;

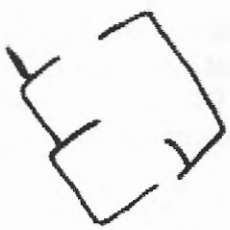

1.2.3.a

vaker gezamenlijke combinatie a) en b): "C"-vormige blaasbalgstreep:C-achtige boogvormige streep tussen het bovendeel van het blaasbalglichaam en het tot een spits neigende rechter uiteinde van de middelste geruite driehoek

1.2.3.b

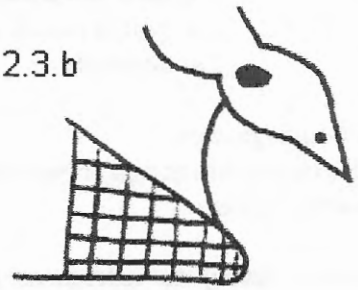

c) basale punt in het midden tussen de I van (EEST)I en de V van V(ABARIIK)

- DD: inschrift, basale enigszins naar een V neigende punt, 10.7.
- DD: hoger gelegen enigszins naar een V neigende punt bij: gekleurde rechter waardeschildraam / hoekvormige haak, 7.1.1.1.

d) haakvormige verlenging naar beneden van de linkerpoot van de eerste A van (V)A(BARIIK)

Voor 1.2.3. zijn er verscheidene combinatiemogelijkheden:

a als enkele vondst
a + b + c + d
a + b + c (b daarbij vaak als rudimentaire, kommavormige streep)
a + b + d
a + b (b daarbij vaak rudimentair, z.b.)

b als enkele vondst, dan eveneens meestal rudimentair

Bij de 1e papiersoort werd ook de combinatie a+c gevonden,
daarbij is c rudimentair.

1.3. Ellebooggewricht.

1.3.1.

Soms een enigszins duidelijk grote punt in het gewricht van de elleboog, nabij de

vouw in de kromming aan de (binnen) duimkant

1.3.1.

- enkelvoudige vondsten in combinatie: a) grote gekleurde schuine streep, parallel tussen blaasbalg en bovenkant van de middelste linker geruite driehoek lopend (geen kronkellijn!) b) punt tussen 1b / 2b boven en punt links aan 4b boven.

1.3.2.

"Elleboogstreep": vanuit de bovenarmomtrek van het ellebooggewricht tot in de lengteas van de onderarm lopende korte streep (zonder knoestige verdikking aan het vrije uiteinde)

1.3.2.

- fac.Combi.: puntvormige welving van het onderste buitenraam in het witte binnenraam onder de T van (EES)T(I).

1.3.3.

Het gebied rondom het ellebooggewricht halverwege buiten de arm: punt binnen in de hoek van het ellebooggewricht

- Combi.fac.?/con.?: punt / streep in het onderste witte binnenraam onder de I van (EEST)I
- DD: gekleurde punt iets links onder de I van (EEST)I als Combi.vondst bij het inschrift: schuine streep door V van V(ABARIIK), 10.8.

1.3.3.

1.4. Onderarm.

1.4.1.

Krukvormige streep midden in de bovenhelft van de linker onderarm met de constante en gemeenschappelijke combinaties

a) tangslot met de onderste tangbeen door schuine streep verbonden

- DD:1. fijne schuine streep op identieke plaats bij: rechter onderste witte waardeschildraam: fijne punt nabij de rechter benedenhoek, 7.2.1.1.
- DD:2. afzonderlijke vondst bij de tang, 12.3.

1.4.1.

b) kleine gekleurde punt rechts naast de onderste punt van 1b

- DD: iets hoger gelegen positie van een punt rechts van het uiteinde van 1b bij: S-vormige figuur in de arcering links boven, 21.1.

c) punt in het witte waardeschildraam rechts onder, nabij de rechter benedenhoek.

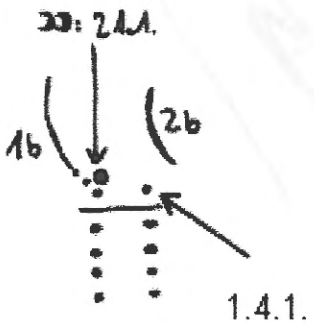

1.4.2.
"dwarsstreep": horizontale deelstreep aan de kant van de kleine vinger, meestal aangehecht aan de buitenomtrek; ter hoogte van de overgang van het bovenste naar het middelste derde gedeelte van de onderarm.

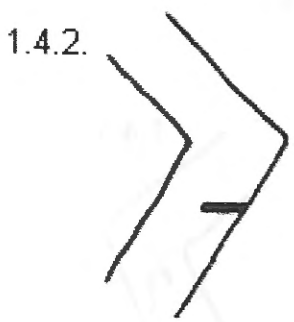

Rechter arm:2

2.1. bovenarm
2.2. kraag van de bovenarm
2.3. meervoudige waarnemingen van bovenarm / opgerolde mouw
2.4. elleboog
2.5. onderarm
2.6. diverse druktoevalligheden / varianten.

2.1. Bovenarm.
2.1.1.
Fijne haakvormige kronkellijn gelegen tussen enerzijds de opgerolde mouw en anderzijds de gezichtsomtrek resp. de banden van de voorschoot; bij de 1e papiersoort ook nog een omvangrijkere vondst waargenomen: aanvullende fijne verbinding tussen vertikale streep van de opgerolde mouw en wangomtrek en verlenging tot aan de onderste bovenarmomtrek, ter hoogte van de linker vorkachtige streep van de rechter lange armschaduw.

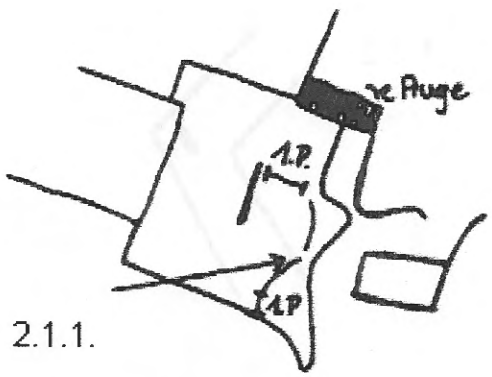

2.1.2.
Punt: punt aan de bovenarm nabij de schouder onmiddellijk aan de benedenomtrek boven de (w.b.t. de zegel) rechter spits van de middelste armschadum. Hier is op voorbeeldige wijze de nadruk gelegd op de noodzaak van een nauwkeurige topografische beschrijving: bij plaat II vindt men nabij de schouder een

punt boven de rechter spits van de rechter armschaduw rechts.

- con.Combi.: schuine streep onder de S van (EE)S(TI) van rechtsboven naar linksonder, door de gekleurde en witte binnenramen lopend en tot het buitenraam reikend.

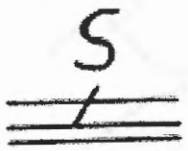

2.1.2.

2.2. Opgerolde mouw van de bovenarm.

2.2.1.

"Extra streep en punt":

a) kleine streep, die loodrecht van de dwarsstreep nabij het ellebooggewricht in de opgerolde mouw vooruitspringt

2.2.1.

b) punt links van het ondereinde van de dwarsstreep nabij de schouder

- con. gemeenschappelijke Combi.: a) punt aan de halverwege onder het linkeroog; bij de 1e papiersoort ook: versmelting van de gekleurde punt met het linkeroog
- DD: punt op identieke plaats onder het linkeroog: meermalen zonder de hier behandelde verandering van de opgerolde mouw gezien in de betekenis van een afzonderlijke drukvariëteit, zie *Gezicht*, 3.3.
  b) punt binnen aan het onderste buitenraam (= in het witte binnenraam), juist midden onder de eerste A van (V)A(BARIIK)
- DD: a) lumenvullende punt / schuine streep of puntvormige welving aan het onderste buitenraam onder de rechterpoot van de eerste A, zie *Linker bovenarm*: dwarsstreep linker opgerolde mouw, 1.2.2.
  b) heel fijne punt in het witte binnenraam onder de rechter poot van de eerste A, zie *Inschrift*: schuine streep links voor de T van (EES)T(I), 10.4.

2.2.2.

Duidelijke beschadiging van de opgerolde mouw boven; zoals gebruikelijk is de haakvormige bovenste streep van de opgerolde mouw met de gezichtsomtrek versmolten óf er is een kleine afstand (breuk), waarbij de gezichtsomtrek een kleine uitronding vertoont; dit onderscheid kan men als een typische variant opvatten.

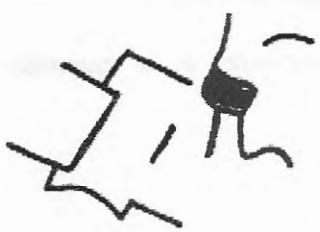

Detail
opgerolde mouw
boven,
normale toestand

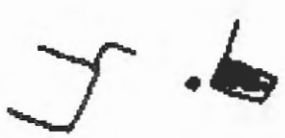

2.2.2.

Bij deze plaatfout daarentegen ziet men een meestal goed af te bakenen punt naast de gezichtsomtrek, zelden een versmelting van deze punt met de uitronding van de gezichtsomtrek.
De streep van de opgerolde mouw bestaat slechts uit een onbeschadigde opwaardse streep en een korte haakvormige schuine streep

- con.Combi.: kleine streep of meestal slechts geringe gekleurde puntvormige welving in het linker witte gebied van de (1)0, van het gekleurde centrum iets halverwege beneden het midden uitgaand; plaatfout bij de 1e papiersoort ook (zelden) gezien zonder de gecombineerde vondst.

2.2.2.

2.3. Meervoudige waarnemingen.
2.3.1.
Punt in de bovenarm, aan de elleboogkant van de opgerolde mouw.
2.3.2.
Zeer kleine punt onder in de opgerolde mouw.

2.3.1.

2.3.2.

2.4. Elleboog
2.4.1.
Punt buiten aan de punt van de elleboog.

2.4.1.

2.5. Onderarm.
2.5.1.
Punt aan de buitenomtrek van de rechter onderarm (ter hoogte van de denkbeeldige verlenging van de omtrek van het bovenste gedeelte van de bovenarm)

- con.Combi.: vertikaal fijn accent boven de rechterpoot van de V van V(ABARIIK)
- DD: punt / iets krachtigere vertikale streep op identieke plaats, zie *Inschrift*: schuine streep links van de T van (EES)T(I), 10.4.

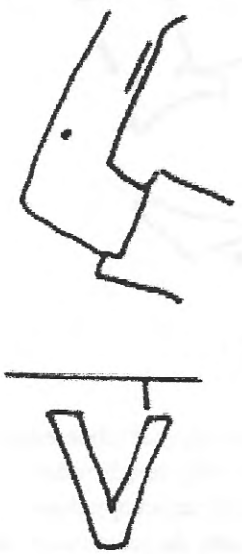

2.5.1.

2.5.2.
Streep van de onderarm;
Als variant zijn - net als bij plaat II - de verbindingen van de onderarmstreep met de omtrek van de onderarm te verstaan: deze liggen op verscheidene hoogten (in het midden, in de richting van de pols of elleboogwaarts) en verlopen steeds in een rechte hoek naar de streep van de onderarm, resp. naar de omtrek van de onderarm.

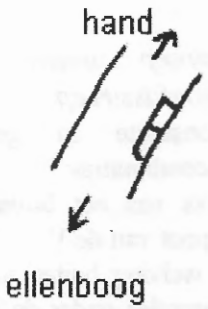

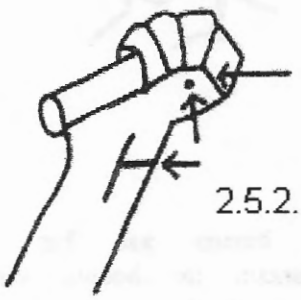

Bij deze plaatfout vindt men daarentegen een horizontale, in het midden gelegen verbinding met nog twee constante combinaties: punt in de bal van de duim alsmede een verbindende schuine streep ter hoogte van het onderste duim-gewricht; bij de 1e papiersoort ook een rechthoekige verbinding tussen de streep van de onderarm, schuine streep ter hoogte van het onderste duimgewricht facultatief.

2.5.3.
Puntvormige welving aan de omtrek van de binnenzijde, d.i. aan de duimzijde, buiten ter hoogte van de streep van de onderarm

- con.Combi.: punt binnen aan het linker binnenraam ter hoogte van de streep van de middelste (!) dwars-streep van de E van EESTI.

2.6. Diverse druktoevalligheden / varianten.
a) onderarmstreep
: verlenging naar de duimbalstreep
: verbinding met onderarmomtrek, div. plaatsen
: breuk
: punt daarboven
b) onderarm
: diverse onderbrekingen van omtrek
c) mouw bovenarm
: onderbrekingen van de omtrek, div. plaatsen
: aanvullende streep boven aan de buitenzijde
d) elleboog
: bijzonder geprononceerde puntvormige uitbeelding van de omtrek aan de zijde van de armholte.

2.6.d

Gezicht/hoofd: 3.

3.1.1. punt in voorhoofd (plaatfout)
3.1.2. punt in voorhoofd (druktoevalligheid)
3.2. schuine streep
3.3. diverse vondsten

3.1.1. Punt in voorhoofd.
In het midden boven de voorhoofdsstreep gelegen, hiertussen en de haaraanzet, dichter bij de laatste

- con.Combi.: Het voorschootseinde tussen de lange armschaduw en de bovenste tangpoot wijst gewoonlijk wigvormig naar de vierde punt van het werkstuk. Hier reikt het voorschootseinde boogvormig tot boven de vierde punt van het werkstuk; de top van de voorschoot kan daarbij gebroken zijn en zodoende een afzonderlijke punt vormen boven de vierde punt van het werkstuk.

3.1.1.

3.1.2. Punt in voorhoofd.
Er is, zonder garantie, een punt in het voorhoofd te onderscheiden van een fijne punt eveneens in het midden boven de voorhoofdsstreep, deze echter heel dichtbij (zonder wijziging van het voorschootseinde); ondanks meervoudige waarneming m.i. eerder een druktoevalligheid als een op zich zelf staande tweede plaatfout.

3.2..Schuine streep tussen haaraanzet en voorhoofdsstreep

- met de constante en gemeenschappelijke combinaties:
- punt iets links van het boveneinde van de linkerpoot van de V
- puntvormige welving buiten aan het buitenraam beneden onder de K van (VABARII)K

- punt binnen aan het linker buitenraam ter hoogte van de bovenste (!) dwarsstreep van de E van EESTI.

3.1.1.

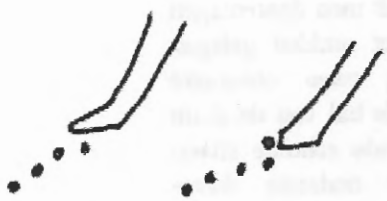

3.3. Hier slechts een opsomming van diverse variëteiten en druktoevalligheden:

- mond / bovenste baardlijn
  : links verbonden
  : rechts verbonden
- breuk van de linker neusvleugel
- mondstreep / neus verbonden
- punt tussen de ogen
- punt onder het linkeroog
  DD: plaatfout: gecombineerde vondst met extra streep en punt in de armkraag van de rechter bovenarm, 2.2.1.
- linker oog met het haar door een schuine streep verbonden
- onderbrekingen van de omtrek op diverse plaatsen.

Armschaduw: 4.

Slechts als gecombineerde vondst geregistreerd.

Werkstuk: 5.

Slechts als gecombineerde vondst geregistreerd; zie echter ook hoofdstuk 20: *Aambeeld.*

Wit tandrad / gekleurd tandrad: 6.

6.1. Wit tandrad.

6.1.1.

Grote gekleurde punt bij 9.00, nabij de tandkrans.

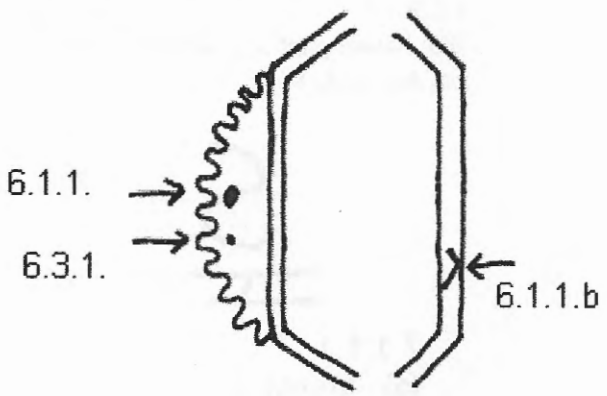

a) bij de zog. vloeibladdruk enige vondst
b) bij gewone druk met de constante combinatie:
   fijne kommavormige schuine streep in het witte waardeschildraam rechts, ter hoogte van de basis van de 10 en de aanvullende, steeds gemeenschappelijke facultatieve combinatie:
   - breuk van de vlamlijn 2b, in het midden
   - beschadigingen van de links van 1b gelegen (onderste) C-boog in het middelste segment.

6.2. Gekleurde tandkrans.

Ook hier zijn er, als bij plaat II, gunstig gelegen plaatsen van de beschadiging - resp. breukvorming; als gevolg van de verschillende grootte van de beschadigingen is het bij het aanwezige materiaal aannemelijk dat het slechts druktoevalligheden betreft. Constante gecombineerde vondsten, die de aanwezigheid van een echte plaatfout zouden kunnen ondersteunen, ontbreken.

6.2.1.

Breuk precies tussen gekleurde tandkrans en de linker bovenhoek van het gekleurde waardeschild.

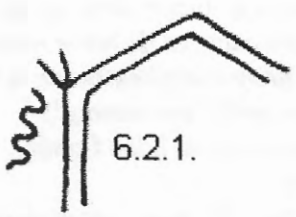

6.2.2.

Breuk links daarnaast, d.i. tussen de linker en de daaronder gelegen gekleurde tand.

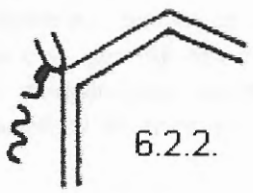

6.2.3.
Breuken op diverse plaatsen.

6.3. Diversen.
6.3.1.
Meervoudige waarneming van het witte tandrad: fijne punt iets beneden de grote 9.00-punt.
6.3.2.
Diverse vondsten zoals variëteiten bij de gekleurde tandkrans:

- breuk van tandkop
- basale afscheiding (onregelmatig gevormde afscheiding in het gebied van de tandvoet, zeker in het kader van verstoringen in de kleurverdeling).

Waardeschildraam (WR): 7

7.1 gekleurd WR
7.2 wit WR.

7.1.1. Rechter zijde van het gekleurde WR.
7.1.1.1.
Hoekvormige haak aan de buitenzijde boven

- con.Combi.: punt boven de blaasbalg, tussen deze en de rechter armschaduw en de linker korte streep van de arcering linksboven is verdikt, versmeerd ("peervormig")
- aangevuld met 2 fac.Combi.:
  hetzij
  1. min of meer versmeerde, versmolten buitenste blaasbalgpunt onder met de eindpunt van 4b, soms in de vorm van een hartvormige of driehoekige figuur. Deze vondst is, op zich, moeilijk te onderscheiden van de andere variëteiten van het einde van 4b resp. van de onderste buitenste blaasbalgpunt; de waardering als variëteit is eveneens mogelijk.

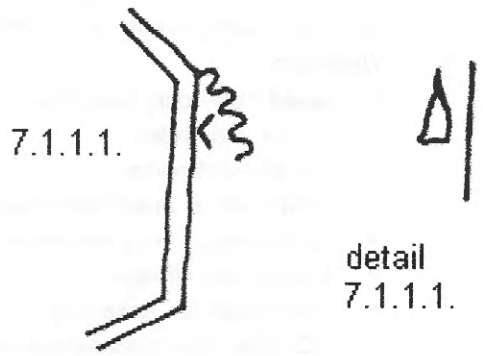

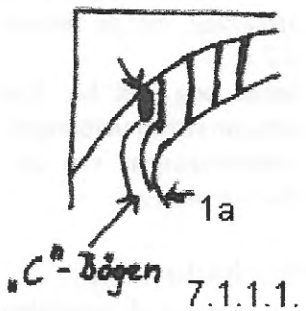

Óf
2. de gemeenschappelijke facultatieve combinatie:
a) kleine punt of gekleurde schuine streep in het witte onderste binnenraam in het midden onder de S van (EE)S(TI)
b) gekleurde punt tussen de I van (EEST)I en de V van V(ABARIIK), in het onderste derde gedeelte tussen beide letters, iets dichter bij de V
DD: basale punt in het midden zie: *Opgerolde mouw van de linker arm*, 1.2.3.
DD: basale punt iets dichter bij de V zie: *Inschrift*, 10.7.

7.1.1.1.
fak. kombi. 2a

7.1.1.2.
Kleine horizontale streep aan het rechter WR buiten in het bovenste derde gedeelte.
fac.Combi.: punt in de linker binnenpoot van de rechter M boven of schuine streep aan het boveneinde van de linkerpoot van de V van V(ABARIIK).
De beide combinaties werden (nog) niet samen gevonden, ook niet bij de 1e papiersoort.

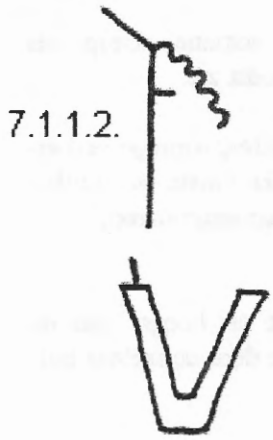

7.1.1.2.

7.1.1.2.

7.1.2. Gevelgebied.
a) bijzondere vorm van de gevelbreuk aan de rechter zijde, "breukstuk": in tegenstelling tot de enkele omtrekonderbreking van de lijn is hier het rechter bovenraam tweemaal onderbroken.
Aan het rechter uiteinde van het rechter bovenraam ligt de eerste omtrekonderbreking, dan volgt het "centrale breukstuk", vervolgens nog een tweede omtrekonderbreking en aansluitend het gekleurde (vertikaal gearceerde) aambeeldgebied ter rechter zijde. Het centrale breukstuk is verschillend gevormd (fijne of krachtige streep), op kenmerkende wijze echter iets steiler geplaatst als overeenstemt met het verloop van het raam; dit breukstuk springt niet vooruit in het witte binnenraam.
Aansluitend volgt de door de tweede omtrekonderbreking mede geraakte "spits" van het aambeeldgebied die er hetzij stomp hetzij hoekvormig uitziet.

7.1.2.a

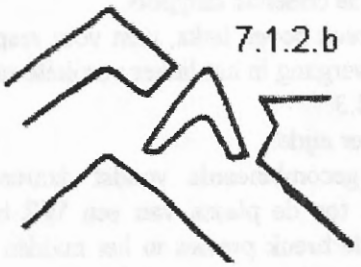

b) vooral bij de door mij zo aangeduide "vloeibladdruk" komt op dezelfde plaats een drukvariëteit voor, waarbij ik niet kan onderscheiden, of het twee verschillende plaatfouten betreft of slechts om een verschillende manifestatie (variatie) van een en dezelfde plaatfout:
hier vormt het "breukstuk", met het aambeeld verbonden of daar los van, een kleine gevelvormige figuur, die in het witte WR binnendringt.
Bij de 1e papiersoort komt de variant b) ook zonder aanwezigheid van de "vloeibladdruk" voor.

7.1.3.Overige breuken van het gekleurde WR.

7.1.3.1.

Diverse plaatsen:

Het merendeel der breuken en de deels verschillende, deels zeer nabij gelegen, deels identieke plaatsen laten in het aanwezige materiaal geen gevolgtrekkingen toe van een hetzij toevallig verdelingspatroon in de betekenis van een druktoevalligheid of van een reproduceerbare vondst in de betekenis van een plaatfout.

Naast de boven genoemde talrijke afzonderlijke waarnemingen kunnen als meervoudige waarnemingen op identieke plaatsen genoemd worden:

7.1.3.2.

Het gebied van de gevel:

a) enkelvoudige gevelbreuk boven rechts
   1. precies in het midden onder de boog van tangpoot
   2. meer naar links onder de top van de onderste tangpoot

b) breuk boven links, juist voor resp. aan de overgang in het linker vertikale raam

7.1.3.3.

Linker zijde:

een gecombineerde vondst daarentegen staat toe de plaats van een WR-breuk, n.l. de breuk precies in het midden links als plaatfout te rangschikken; hier vindt men steeds een breuk van de bovengrens van het gearceerde rechterdeel van het aambeeld; deze breuk ligt ter linker zijde tussen de tweede en derde vertikale gekleurde streep.

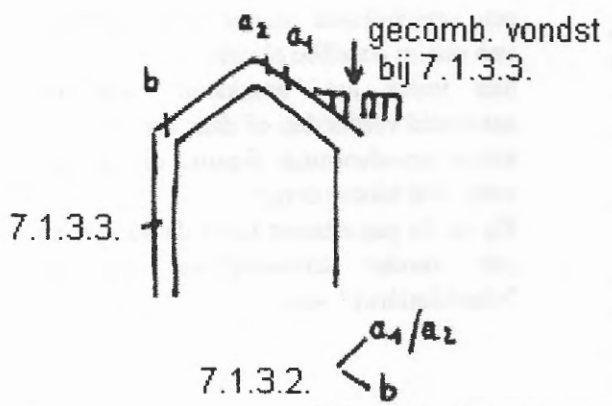

7.2. Wit WR.

7.2.1.WR rechts onder.

7.2.1.1.

Fijne punt, nabij de rechter benedenhoek

- con.?Combi.: krachtig accent boven aan de rechter poot van de tweede A van (VAB)A(RIIK) buiten
- con./fac.?Combi.: tangslot door fijne schuine streep - van linksboven naar rechtsonder met onderste tangpoot verbonden

  DD: identieke schuine streep als afzonderlijke vondst zie: *Tang*, 12.3.

  DD: krachtige streepvormige verbinding met identieke plaats zie: *Linker onderarm*, krukvormige streep, 1.4.1.

7.2.1.2.

Lumenvullende punt ter hoogte van de denkbeeldige loodlijn door de rechter buitengrens van de (1)0.

7.2.1.3.

Diverse druktoevalligheden: punten in de denkbeeldige loodlijn door het midden van de rechter (witte) poot van de (1)0 met niet geheel identieke plaats.

7.2.1.4.

Enigszins driehoekvormige, niet geheel lumenvullende en op het raam zittende punt ter hoogte van de denkbeeldige loodlijn door de rechter zijgrens van het gekleurde centrum van de (1)0.

7.2.1.5.

Bij wijze van uitzondering vermelding van een afzonderlijke waarneming:

boogvormige uitronding van het waardeschild in het witte WR ter hoogte van de denkbeeldige loodlijn door het midden van het gekleurde centrum van de (1)0.

7.2.1.1. tot en met 7.2.1.4.: slechts op grond van meervoudige waarnemingen hier gesystematiseerd.

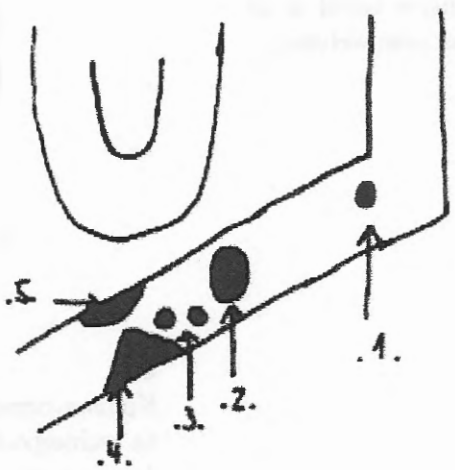

7.2.1.
1-5

7.2.2. WR links onder.
Schuine streep in het WR links onder, ter hoogte van de tweede gekleurde tand van links.

7.2.3. Gevel.
Kleine naar links gerichte "vlag" aan de gevel van het waardeschild in het witte WR (N.B.: niet aan de gevel van het raam).

7.2.3.

7.2.4. Diverse vondsten.
Punten / strepen / versmeringen.
Opgehoopt in het witte WR rechts, in het midden, maar in diverse gedaanten en gedeeltelijk ook zelfs in verschillende plaatsen; nog geen systematiek herkenbaar, vondsten derhalve thans nog als druktoevalligheden te beoordelen. Het zelfde geldt voor de volgende gebieden van het witte WR: rechts boven; gevelgebied; linksboven; links en linksonder.

Waardecijfer: 8

8.1.
Korte gekleurde streep, komma of zelfs komplete kleine halve cirkel in de (1)0 linksboven, lopend vanuit de gekleurde buitenrand.
Bij onvolledige vondst kan het onderscheid met de gecombineerde vondst: punt in de (1)0 links boven / hoofdvondst: boogvormige streep aan de bovenste dwarsstreep van de linker opgerolde mouw / 1.2.1. heel moeilijk zijn. Trekt men een loodlijn door de linker begrenzing van het gekleurde centrum van de (1)0, dan ligt de vondst van het waardecijfer 8.1. ter hoogte of

juist links van deze loodlijn, de gecombineerde vondst juist rechts hiervan.
Bovendien vindt men bij de vondst bij het waardecijfer ook wel eens een kleine "aanlegplaats" van de halve cirkel in de vorm van een kleine gekleurde welving.

8.1.

8.1.

8.2.
V-vormige gekleurde streep in de (1)0 met een kortere linker en een langere rechter poot

- con.Combi.: fijne dwarsstreepverbinding tussen de beide rechte, d.w.z. buitenste lange strepen van het rechter (bovenste) gebied van de arcering iets halverwege onder de elleboogpunt van de linkerarm.

8.2.

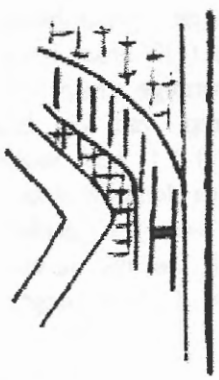

8.2.

8.3.
Kommavormige lange gekleurde streep in de rechterpoot van de (1)0 boven. Bij de 1e papiersoort ook nog facultatieve combinatie: C-vormige streep lopend van het voorste deel van het tangslot naar boven tot aan de bovenste tangpoot.

8.3.

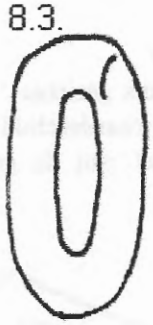

8.4.
Diversen:
Gezamenlijke vondsten (tot op heden) niet te systematiseren in de betekenis van plaatfouten, wel slechts druktoevalligheden.
8.4.1.
Wit raam van de (1)0: gekleurde punten, strepen, uitrondingen van de gekleurde rand of van het gekleurde centrum.
8.4.2.
Gekleurd centrum: witte punten van diverse plaatsen en grootte.

Waardeaanduiding M: 9.

9.1. linker M
9.2. rechter M
9.3. beide M's.

9.1.
Boogvormige (!) dwarsstreep in de rechter buitenpoot boven
DD: gekleurde dwars(!)streep in de rechter buitenpoot zie:
Inschrift, +-vormige figuur aan de K van (VABARII)K, 10.15.
Verdere vondsten van de linker M zie: *Vlamlijn* 4b, 13,8. En *Inschrift* 10.11.

9.1.

9.2.
Punt nabij de rand in de rechter buitenpoot ongeveer in het midden.
Meer vondsten van de rechter M zie: *Gekleurd rechter WR*, 7.1.1.2. en *Inschrift*, schuine streep aan de T van (EES)T(I), 10.5.

9.2.

9.3.
Diverse punten, strepen of kommavormige figuren zonder verdere mogelijkheid tot systematisering.

Inschrift: 10.

10.1.
Grote punt schuin boven de helft van de linker bovenhoek van de eerste E van E(ESTI).
Twijfelachtige gecombineerde vondsten, getalsmatig onvoldoende voor beoordeling:
a) kleine punt in het witte linker binnenraam ongeveer halverwege onder de onderste (!) dwarsstreep van de eerste E
c) punt in het witte WR, links in het midden, zo mogelijk ook rechts in het midden.

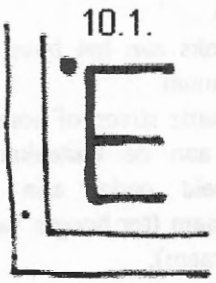

10.2.
Tweede E: boogvormige - complete of gebroken - streep uitgaande van de linker benedenhoek van de tweede E van (E)E(STI) en naar links onder de eerste E lopend.
3 fac.Combi., enkelvoudig, tweevoudig of gezamenlijk aanwezig:
a) gekleurde punt direkt aan de buitenomtrek onder de rechter bovenarm, nabij het ellebooggewricht; goed te onderscheiden van de drukvariëteiten van het gebied van de vlamlijnen, punten boven 5a, 13.9.1.
b) gekleurde afzonderlijke punt rechts van de bovenste punt van de blaasbalg of - in het geval van versmelting - gekleurde uitronding aan de rechterzijde
c) moeilijk herkenbaar: kleine gekleurde schuine streep in het witte aambeeld-

gebied ter rechterzijde, uitgaande van de gekleurde bovenbegrenzing.

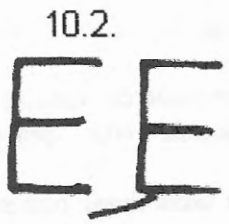

10.3.
S: schuine streep lopend van het linker uiteinde van de onderste S-boog tot aan het gekleurde binnenraam

- fac.Combi. (nog niet definitief uit te maken):
- punt links aan het bovenste buitenraam buiten
- versmeerde streep of kommavormige streep aan de buitenkant van het zegelbeeld onder aan het linker buitenraam (ter hoogte van het witte binnenraam).

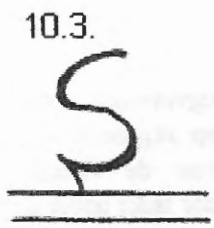

10.4.
T: "schuine streep links voor de T", (DD: "basale" schuine streep): iets boogvormige schuine streep links voor en onder de T van (EES)T(I) - zonder met de T verbonden te zijn - die het gekleurde binnenraam snijdt.

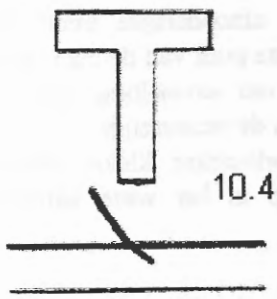

- con.Combi. steeds gemeenschappelijk:
- punt / vertikale iets krachtiger kleine streep van de onderste beeldrand tot bijna aan het boveneinde van de rechterpoot van de V van V(ABARIIK) reikend; DD: vertikaal fijn accent op identieke plaats zie: gecombineerde vondst bij: *punt in de rechter onderarm*, 2.5.1.
- fijne niet lumenvullende punt in het witte binnenraam onder de rechterpoot van de eerste A van (V)A(BARIIK);
  DD: lumenvullende punt / schuine streep in het witte binnenraam resp. puntvormige welving aan het onderste buitenraam onder de rechterpoot van de eerste A, zie:
  Dwarsstreep van de opgerolde mouw van de linker bovenarm, 1.2.2.
  DD: punt binnen aan het onderste buitenraam, ter hoogte van het midden van de eerste A, zie: *Rechter arm*: extra streep en punt in de rechter opgerolde mouw, 2.2.1.

10.5.
T: "basale" schuine streep: schuine streep tussen de voet van de T van (EES)T(I) en het gekleurde binnenraam.
Bij de 1e papiersoort kan de schuine streep niet helemaal zo duidelijk geprononceerd zijn, soms niet tot aan het binnenraam reikend.

- con.Combi.:
  a) kommavormige streep in de rechter binnenpoot van de rechter M
  b) gekleurde kleine punt tussen de toppen van de tangpoten, bij de 3e papiersoort soms ontbrekend;
  DD: tang: punt links voor het tangslot tussen de beide poten maar niet tussen de toppen van de poten, 12.2.
  c) kleine gekleurde wrat rondom het linker witte WR onder {links naast de benedenhoek ter hoogte van de rechterpoot van de V van V(ABARIIK)}; bij de 3e papiersoort

afgezwakte, moeilijk herkenbare vondst.

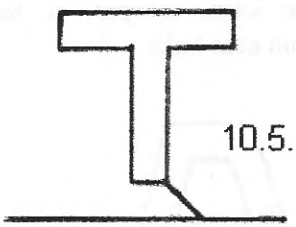

10.5.

10.5.

10.5.

10.6.
I: U-vormige gekleurde volledige of onvolledige lijn, die "geweiachtig" het boveneinde van de I met de onderrand van het zegelbeeld verbindt.

- con.Combi.: meestal dwars ovale of iets schuin verlopende aanvullende tweede bovenste blaasbalgpunt direkt aan het midden van 4b rechts

DD: "tweede" bovenste blaasbalgpunt, 19.3.
DD: kleine schuine streep aan 4b rechts zie: *Vlamlijnen*, 13.8.

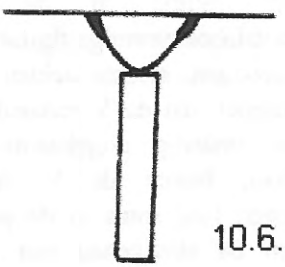

10.6.

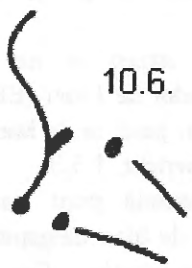

10.6.

10.7.
I / V : basale fijne of krachtigere punt tussen de I van (EEST)I en de V van V(ABARIIK), iets dichter naar de V toe
DD: basale punt in het midden tussen I en V, zie: *Opgerolde mouw van linkerarm*, 1.2.3.
DD: iets dichter bij de V staande punt tussen de I en de V, echter niet basaal, zie: *Gekleurd WR*, < -haak, 7.1.1.1.

10.7.

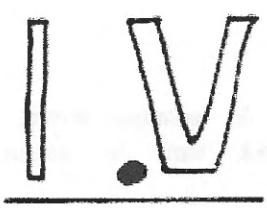

10.8.
V: "schuine streep", iets boogvormig door de linkerpoot van de V van V(ABARIIK) verlopend; zie *McDonald*: V of Varbariik looks like an inverted A.
Nauwkeuriger: rechts, in de V: langgetrokken driehoekvormige figuur, naar boven gebogen, slechts zelden tot aan de rechterpoot van de V reikend en daarmede een volledig ongekeerde A vormend; links, buiten de V: naar beneden gebogen lijn, soms in de periferie gebroken en eindigende met een punt.

- con.Combi.:
  a) lumenvullende of meestal kleinere gekleurde punt in het witte binnenraam iets links onder de I van (EEST)I;
  DD: punt / streep in het witte binnenraam onder de I van (EEST)I, zie: *Linkerarm*, punt in de hoek van het ellebooggewricht, 1.3.3.
  b) grotere tweede punt van het werkstuk, met de blaasbalgspits versmolten of ∞-vormige figuur bij (gedeeltelijke) afsnoering van de blaasbalgtop
  c) top van het raam aan de linker bovenhoek van het buitenraam buiten.

10.8.

10.9.
Eerste A: schuine streep onder de linkerpoot van de eerste A van (V)A(BARIIK), die het gekleurde en het witte binnenraam snijdt en al dan niet volledig tot aan het onderste buitenraam reikt; bij onvolledige vondst bestaat de indruk van een kleine inkeping in het witte binnenraam naar links.

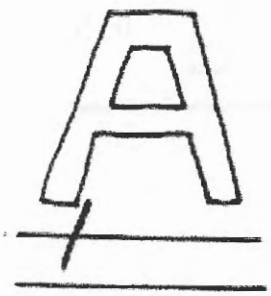

10.9.

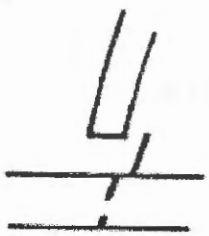

10.10.
R: kleine toegevoegde opwaartse streep aan de rechter benedenpoot van de R van (VABA)R(IIK) met twee verschillende combinatiemogelijkheden
hetzij:
a) con.Combi.: betrekkelijk lastig te herkennen: kleine puntvormige verdikking aan de buitenzijde van het witte WR, in het midden
óf:
b) kleine horizontale of schuin verlopende streep aan de buitenzijde van het linker gekleurde WR, in het midden
en:
kleine horizontale streep links van 2a.

10.10.

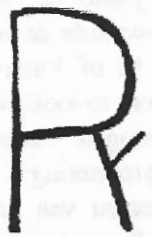

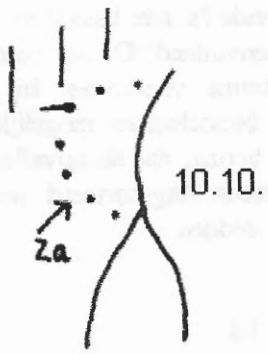

10.11.
Eerste I: V-vormige streep op het gekleurde onderste binnenraam onder de eerste I van (VABAR)I(IK), met de kortere rechterpoot van de V wijzend naar de linker benedenhoek van de tweede I.

10.11.

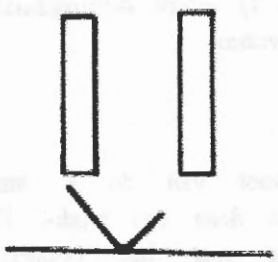

- con.Combi.:
  a) brede gekleurde schuine streep in het witte onderste binnenraam onder de B van (VA)B(ARIIK)
  b) gekleurde punt juist in het midden tussen de vlamlijnen 3b/4b, in het bovenste derde gedeelte; DD: punt met identieke plaats als de afzonderlijke vondst, zie: *Vlamlijnen*, punt tussen 3b/4b, 13.6.2.; aldaar ook meerdere DD's aangegeven
  c) gekleurde welving in de rechter binnenpoot van de linker M, basaal

10.11.

  d) gekleurde punt of welving meteen aan de onderste beeldrand boven de eerste E van E(ESTI)
  e) gekleurde onregelmatig gevormde vlek meteen aan het onderste buitenraam buiten, onmiddellijk in het gebied van de linker benedenhoek
  f) toevallige vondst (!): onregelmatig gevormde versmalling en/of uitwendige kerf in het rechter buitenraam in het gebied van de rechter benedenhoek.

10.12.
Tweede I: omgekeerd (!) V-vormige figuur met poten van verschillende lengte tussen de voet van de tweede I van (VABARI)I(K) en het gekleurde binnenraam; een onvolledige figuur is mogelijk, bijv. het alleen aanwezig zijn van de linker opwaartse streep.
Bij een volledige figuur steeds verschillend en onregelmatig gevormde haak van het raam in het gebied van de linker benedenhoek (drukvariëteit / variant?)

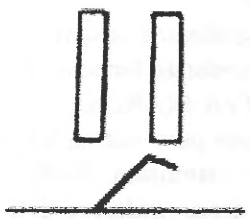

10.12.

10.13.
Tweede I: π-vormige figuur tussen de voet van de tweede I van (VABARI)I(K) en het gekleurde onderste binnenraam; diverse beschadigingen van deze figuur zijn mogelijk, tot aan een afzonderlijke onvolledige schuine streep toe; ook een aanzienlijke versmering van deze figuur werd gevonden.

- con.Combi.: (on)volledige schuine streep in het witte onderste binnenraam onder de linkerpoot van de tweede A van (VAB)A(RIIK).

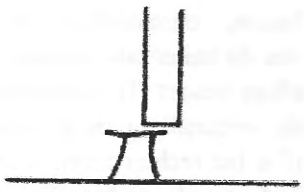

10.13.

10.14.
Beide I's:

- drukfout volgens Handboek: E 7: gekleurde punt in (R)II, alleen voor de 3e papiersoort aangegeven
- plaatfout van plaat I volgens McDonald, ook alleen geldend voor de 1e en 3e papiersoort: the two I's joined.

McDonald bedoelt beslist naar analogie van de plaatfout van plaat III van de 5 Mk-waarde de volgende vondst: the two I's of Vabariik are joined at the bottom to look like a U.
Deze beschrijvingen zijn m.i. onvoldoende ter precisering:
naast het voorkomen van een punt tussen de beide I's in het bovenste derde gedeelte werd de volgende meervoudige waarneming gedaan: punt in het onderste derde gedeelte tussen de beide I's, niet basaal en niet geheel lumenvullend. Of het betrekkelijk zeldzame voorkomen bij de aanwezige bundelwaren mogelijkerwijze erop berust, dat de opvallende plaatfout reeds uitgesorteerd werd, blijft in het midden.

10.14.

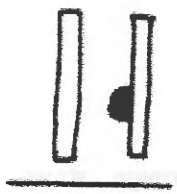

Op de verdere - zo al onvolledige - "verbindingen" van de beide letters (V-vormige streep onder de eerste I, omgekeerd V-vormige figuur onder de tweede I, π-vormige figuur aan de voet van de tweede I) wordt differentiaaldiagnostisch gewezen.

10.15.
K: de linkerpoot van de K van (VABARII)K is door een haak-, Γ-vormige figuur met het onderste gekleurde binnenraam verbonden; onvolledige vondsten van deze figuur zijn mogelijk

- con.Combi.: gekleurde dwarsstreep in de rechter buitenpoot van de linker M boven. DD: boogvormige dwars-

streep in de rechter buitenpoot van de linker M, zie: *Linker M*, 9.1.
Omgekeerd kan bij de 1e papiersoort ook de haakvormige figuur onder de K volledig ontbreken en is alleen de gekleurde dwarsstreep in de M aanwezig zijn.

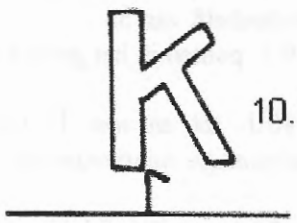

10.15.

10.15.

Hamer: 11.

Afgezien van de diverse omtrekonderbrekingen zijn geen systematiseerbare vondsten opgedoken; zie echter ook: lijst van de gecombineerde vondsten.

Tang: 12.

12.1.
Gekleurde punt onder de onderste tangpoot ter hoogte van het tangslot.
12.2.
Gekleurde punt links voor het tangslot, DD: punt nog verder naar links tussen de toppen van de tangpoten, zie: *Inschrift*, "basale" schuine streep van de T van (EES)T(I), 10.5.

12.3.
Steile onderste schuine streep van het tangslot naar rechts onder tot aan de onderste tangpoot
DD: krachtige streepvormige verbinding met identieke plaats, zie: *Krukvormige streep op de linker onderarm*, 1.4.1.
DD: identieke fijne schuine streep als faculatieve vondst bij de combinatie: punt in het WR rechts onder, krachtig accent aan de tweede A van (VAB)A(RIIK), 7.2.1.1.
DD: schuine streep naar boven, zie: *Vlamlijnen* / punt boven de tweede punt van 5a als fac.Combi., 13.9.1.2.

12.4.
Als variant: breuken van de bovenste resp. onderste tangpoten op diverse plaatsen.

12.1.

12.2.
12.3.

Vlamlijnen: 13.

Systematiek van de vondsten:

A Plusvarianten, 13.1. - 13.10.

13.1. 1b - 2b punt
13.2. 1b - 2b kronkellijn
13.3. 2a boog
13.4. 3b haak
13.5. bovenste 3a / 4a punt
13.6. 3b - 4b punten met onderverdeling
13.7. 3b / 4b en 4b / 5b versmeerde streep
13.8. schuine streep aan 4b rechts
13.9. punten in het gebied van 5a / 5b met onderverdeling
13.9.1. punten in de bovenhelft van 5a
13.9.2. punten in de benedenhelft van 5a
13.9.3. punten in het gebied van 5b
13.10.1. tot en met 13.10.10. meervoudige waarnemingen

B Minvarianten, 13.11.

Vlamlijnen

Vlamlijnen schematisch

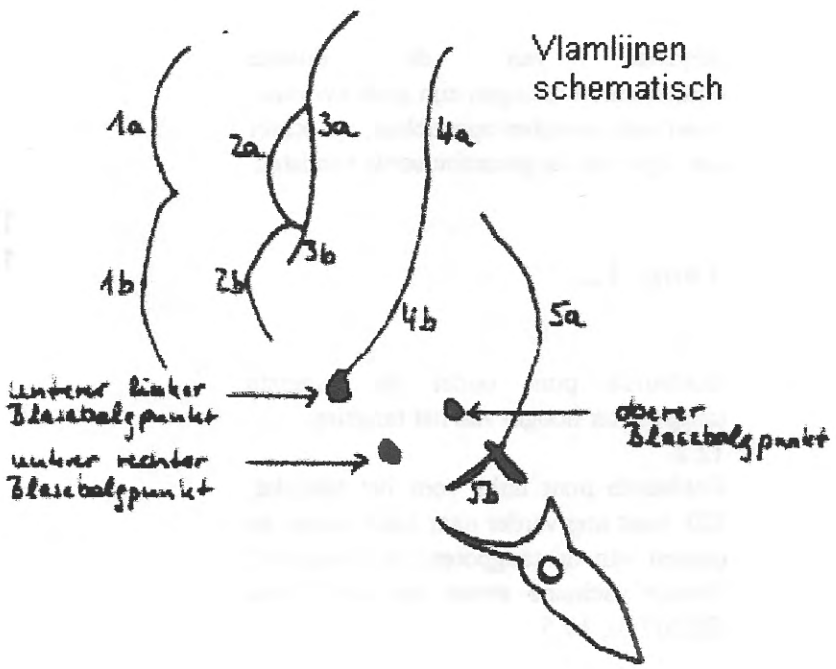

13.1. 1b - 2b Punt.

Grote ronde, eivormige of druppelvormige punt op identieke gemiddelde hoogte van beide vlamlijnen

- hetzij precies in het midden tussen de vlamlijnen
  óf
- iets meer naar 1b toe
  óf
- in het midden, druppelvormig en met een kleine uitloper met 2b verbonden.

13.1.

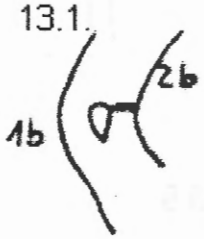

13.2. 1b - 2b Kronkellijn.

Een horizontaal verlopende kronkellijn tussen 1b en het benedenuiteinde van 2b; soms zet deze kronkellijn zich naar links voort en vormt tussen 1b en de links aangrenzende C-boog nog een kleine boog

13.2.

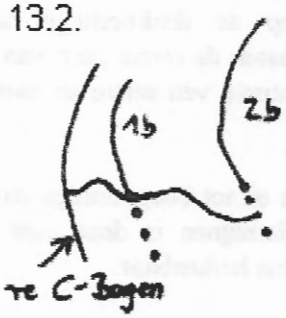

- con.Combi.: eerste streep van het werkstuk met het gekleurde linker aambeeldgebied verbonden
  DD: eerste streep van het werkstuk ook overigens soms met het aambeeld verbonden, bij 13.2. obligate combinatie.

13.3. Boog 2a.

De vlamlijn 2a bestaat zoals gebruikelijk uit zeven vrijstaande punten; hier: fijne boogvormige streep tussen de vijfde en zevende punt ter rechter zijde

- con.Combi.: deze fout moet men zoeken in het linker benedenveld van de C-boog, dus links van 1b: hier bevindt zich in de gemiddelde hoogte van 1b een dwarsverbinding tussen de (van rechts af getelde) tweede en derde C-boog; ook kunnen de punten van de linker C-boog streepvormig met elkaar verbonden zijn, zodat het resultaat bijna een (onvolledige) U-vorm is.

13.3.

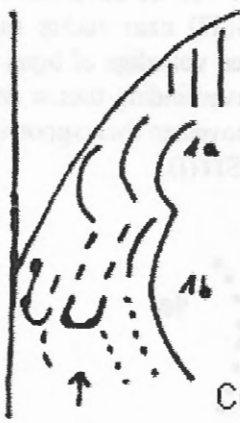

Combi 13.3.

13.4. Haak 3b.
Kommavormige streep aan het onderste einde van 3b naar rechts.

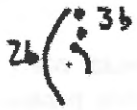

13.4.

13.5. Bovenste punt van 3a / 4a.
Krachtige punt tussen 3a en 4a, iets dichter bij 4a, in het bovenste derde gedeelte tussen de voornoemde vlamlijnen (voor het juiste onderscheid: iets halverwege onder de derde punt van boven bij 4a)

- DD: punt tussen 3a en 4a, iets dichter bij 3a, in het middelste derde gedeelte tussen de voornoemde lijnen (nauwkeuriger: iets halverwege onder de vijfde punt van boven bij 4a), zie: *Vlamlijnen*, 13.10.5.
- con.Combi.: fijne korte V-vormige haak binnen aan het onderste binnenraam - vaak slechts twee kleine puntvormige welvingen - onder de rechter afwaartse poot van de R van (VABA)R(IIK)
- vaak voorkomende extra fac.Combi.: meestal puntvormige verlenging van het uiteinde van de bovenste S-boog van (EE)S(TI) naar rechts met als resultaat een volledige of bijna volledige bovenverbinding tussen de S en de linker bovenste dwarspoot van de T van (EES)T(I).

13.5.

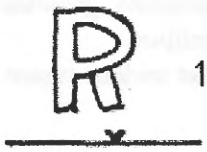

13.5.

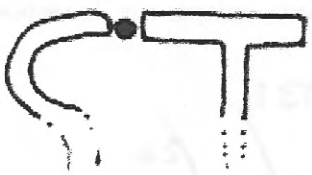

13.5.

13.6. Punten van 3b - 4b.
Vanaf deze positie zijn er twee punten met vrijwel identieke plaats te onderscheiden:
13.6.1.
De bovenste punt komt bij twee drukvariëteiten voor:
13.6.1.1.
Bij de puntdiferentieerbare vlamlijnen ligt deze punt tussen 3b en 4b, iets dichter bij 4b (voor de nauwkeurige topografie: op de denkbeeldige horizontale lijn tussen de eerste punt van 3b en de tussenruimte van eerste en tweede punt van 4b).
13.6.1.2.
Bij vette druk en tot boogvormige streep versmolten vlamlijnen is deze punt op identieke positie herkenbaar.

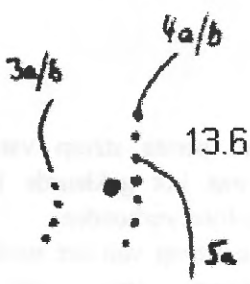

13.6.1.1.

13.6.2.
De tweede plaatfout betreft een punt, die iets lager is gelegen en precies in het midden tussen 3b en 4b gezocht moet worden (nauwkeuriger: denkbeeldige horizontale lijn tussen de tweede punt van 3b en de tussenruimte van de tweede en derde punt van 4b).

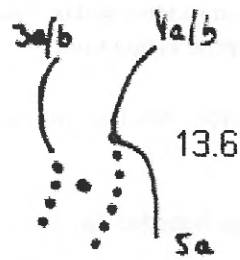

13.6.2.

De plaats van deze punt komt nauwkeurig overeen met de positie van de punt bij de gecombineerde vondst: V-vormige streep onder de eerste I van (VABAR)I(IK), zie: *Inschrift*, 10.11.
DD: bijna basale punt van 3b/4b, zie: *Vlamlijnen*, meervoudige waarnemingen, 13.10.8.
DD: punt van 3b/4b, dichter bij 4b, zie: *Punt* boven tweede punt van 5a, 13.9.1.2.
DD: basale punt tussen de eindpunt van 3b en 4b, zie:
Vlamlijnen, meervoudige waarnemingen, 13.10.9.

13.7. Versmeerde streep van 3b/4b en 4b/5b.
Lange krachtige, per druk verschillend gevormde versmeerde streep halverwege boven de onderste blaasbalgpunten, schuin van linksboven naar rechtsonder verlopend; het linkerdeel van de streep verloopt van het midden van 3b in de richting van 4b, het rechterdeel van de streep - een weinig naar onder verschoven - sluit rechts van 4b daarop aan en wijst naar het midden van 5b.

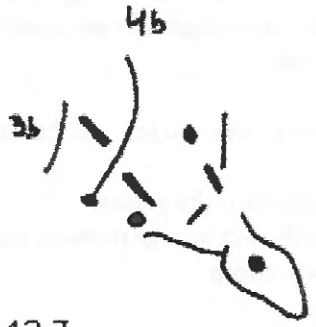

13.7.

13.8. Schuine streep aan 4b rechts.
Kleine naar rechts boven gerichte schuine streep aan 4b rechts, topografisch passend bij de "tweede" bovenste blaasbalgpunt
- con.Combi.: schuine streep in het binnenraam beneden onder de tweede E van (E)E(STI)
- fac.Combi. extra: schuine streep in de linker buitenpoot van de linker M aan de voet.

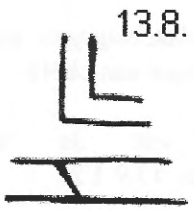
13.8.

13.8.

13.9. Punten in het gebied van 5a/5b.
In het bijzonder in het gebied van 5a is een interessante systematisering mogelijk; hier staat het overvloedige materiaal toe om de aanwezigheid van plaatfouten aan te nemen.
13.9.1.
De bovenste twee punten van 5a kunnen zijn:
a) twee afzonderlijke punten
b) een zandlopervormige dubbele punt
c) een korte streep
13.9.1.1.
Punt boven de eerste punt van 5a.
13.9.1.2.
Punt boven de tweede punt van 5a resp. rechts boven de dubbele punt / streep
fac.Combi.: blaasbalgspits naar rechts afgebogen tweede extra
fac.Combi.: tangslot door schuine streep naar rechtsboven met bovenste tangpoot verbonden
óf
fac.Combi.: punt van 3b/4b, fijne punt dichter bij 4b
DD: basale punt van 3b/4b, zie: *Vlamlijnen*, meervoudige waarnemingen, 13.10.8.
DD: vlamlijnen, punten van 3b/4b, 13.6.2.
óf
fac.Combi.: blaasbalgspits naar rechts afgebogen en punt van 3b/4b.

Systematiek van de facultatieve combinaties van 13.9.1.2.:

Punt boven 2e punt van 5a:
Blaasbalgspits naar rechts afgebogen
a.b., + schuine streep van tangslot
a.b., + punt van 3b.4b
punt van 3b/4b

DD bij 13.9.1.1. en 13.9.1.2.:
Punt onmiddellijk aan de buitenomtrek onder van de rechter bovenarm, nabij het ellebooggewricht, zie: *Inschrift*, boogvormige streep onder de tweede E van (E)E(STI), 10.2.
13.9.1.3.
Punt boven het midden van 5a, ter hoogte van de overgang omtrek bovenarm / kraag bovenarm.
13.9.1.4.
Punt ter hoogte van het uiteinde van 5a, d.w.z. links van het midden van de linker korte armschaduw
a) vaak als krachtige punt geïntegreerd in de lijn van 5a of onmiddellijk daar naast
b) zelden: geïsoleerde kleine punt.
13.9.1.5.
Punten van diverse posities als druktoevalligheden.
13.9.2.
Punten halverwege beneden 5a.
13.9.2.1.
Punt onder het begin van 5a, enigszins "in de hoek" van 4b/5a.
13.9.2.2.
Punt onder het midden van 5a, d.w.z. links van 5a, rechts halverwege de bovenste blaasbalgpunt
- con.Combi. bij de 1e papiersoort: punt onder de rechter onderste blaasbalgpunt

13.9.3.
Punt meteen links van het midden van 5b
- con.Combi.: kleine punt buiten aan het bovenste buitenraam, rechts van de hamerkop
  en
- con.Combi.: de vertikale rij punten rechts naast de hamerkop is boven door een kleine schuine streep met het bovenste binnenraam verbonden.

13.10. Meervoudige waarnemingen.
Talrijke aanvullende punten in het gebied van de vlamlijnen kan men topografisch systematiseren; vermeld worden hier slechts de meervoudige waarnemingen (en gegeven ter onderscheiding van aangrenzende afzonderlijke vondsten), waarbij de hoeveelheid van het onderzochte materiaal thans nog geen

definitieve conclusie op het aanwezig zijn van plaatfouten toelaat.

13.10.1.

Punt rechts op de boog van 1a, onder.

13.10.2.

Punt rechts van het einde van 1b.

DD: punt rechts naast 1b met identieke positie, zie:

Boogvormige haak linker onderarm, 1.4.1.

DD: punt juist halverwege boven (!) het uiteinde van 1b, zie:

Gebied van de arcering links boven, S-vormige streep door de linker lange streep, 21.1.

13.10.3.

Punt links aan 2a, aan de vijfde punt van boven.

DD: extra punt aan andere punten van 2a, slechts enkelvoudige waarnemingen.

13.10.4.

Versmering tussen het begin van 2b en het snijpunt van 3b.

13.10.5.

Punt tussen 3a/4a, ongeveer op de gemiddelde hoogte van beide lijnen, daarbij dichter bij 3a gelegen, "onderste" punt van 3a/4a.

DD: "bovenste" punt van 3a/4a met nog meer gecombineerde vondsten, 13.5.

13.10.6.

Punt onmiddellijk aan 3a rechts in het onderste derde gedeelte

fac.Combi.: punt onder de linker onderste blaasbalgpunt, als verlenging van 4b.

13.10.7.

Lijn van 3b naar links reikend tot aan het midden van 2b, derhalve gesloten halve boog.

13.10.8.

Punt tussen 3b en 4b, vrijwel basaal.

con.Combi.: streepvormige punt vertikaal op het driehoekvormige geruite gebied links, iets halverwege beneden de blaasbalgpunt rechtsonder.

DD: punt van 3b/4b, zie: *Punt* halverwege boven de tweede punt van 5a en daar aangegeven aanvullende onderscheiding, 13.9.1.2.

13.10.9.

Basale punt tussen de eindpunt van 3b en de blaasbalgpunt links onder, d.w.z. de eindpunt van 4b

fac. of con.Combi.: kleine punt links naast de bovenste blaasbalgpunt.

DD: zie ook opmerking bij 1.2.

13.10.10.

Punt links aan de bovenste blaasbalgpunt, nauwer aangrenzend als de gecombineerde vondst bij 13.10.9.

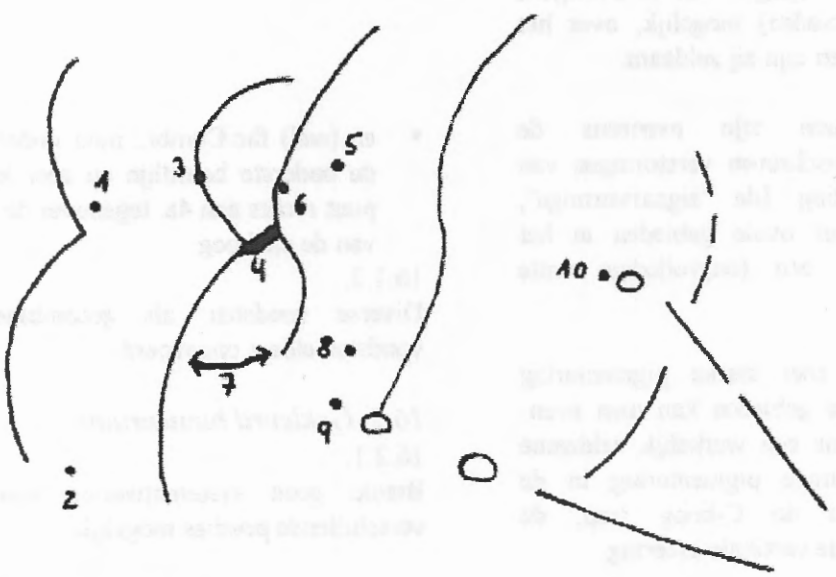

13.10.1. - 13.10.10.

13.11. Minvarianten.
Zeer zeldzaam zijn ontwikkelingen van beschadigingen, bijv. verkortingen van 3b.
Met betrekking tot de gecombineerde vondst van de breuk van 2b zie ook: *Wit tandrad*, gekleurde punt bij 9.00, 6.1.1.

Geruite gebieden: 14.

Toevallige zeer sterke pigmenteringen van afzonderlijke "honingraten" komen voor, evenals omschreven beschadigingen ("honingraatbreuken"), zonder dat hier een regelmaat werd gevonden. Drukvariëteiten komen anders slechts voor als gecombineerde vondsten bij: vlamlijnen / punt tussen 3b/4b, bijna basaal 13.10.8. en bij buitenraam / boogvormige haak van de linker bovenhoek 17.2.1.1.

Verstoringen in de inktverdeling: 15.

15.1.
Bij slechte drukkwaliteit van een zegel van de 3e papiersoort zijn diffuse verstoringen van de inktverdeling (onregelmatige beschadigingen van de overigens gekleurde gebieden) mogelijk, over het geheel genomen zijn zij zeldaam.
15.2.
Zeer zeldzaam zijn eveneens de gevormde, omschreven verstoringen van de inktverdeling {de "sigaarvormige", langwerpige of ovale gebieden in het centrum van een (on)volledige witte halo}.
15.3.
Gedeeltelijke zeer sterke pigmentering van de geruite gebieden kan men eveneens vinden als een werkelijk zeldzame fijne puntvormige pigmentering in de gebieden van de C-boog resp. de gebieden van de vertikale arcering.

Binnenraam: 16.

16.1. wit binnenraam
16.2. gekleurd binnenraam

16.1. Wit binnenraam.
16.1.1.
Punten: verschillende plaatsen mogelijk; oriënterende indeling van deze druktoevalligheden:
- afzonderlijke punten
- diverse fijne punten, vaak in de betekenis van inktversmeringen, combinatie met fijne stippeling in de diverse geruite gebieden / C-gebieden
- grove meervoudige stippeling / versmering / streepvorming van verschillende positie en vormgeving.

16.1.2.
Wit binnenraam beneden.
Kleine gekleurde dwarsstreep onder de tweede E van (E)E(STI)
- con.Combi.: boogvormige lijn in de boog van 2a rechts die de derde en vijfde punt verbindt

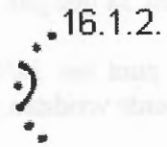

- en (wel) fac.Combi.: punt onder aan de onderste baardlijn en zeer kleine punt rechts aan 4a, tegenover de punt van de elleboog.

16.1.3.
Diverse vondsten: als gecombineerde vondsten elders opgevoerd.

16.2. Gekleurd binnenraam.
16.2.1.
Breuk: geen systematisering van de verschillende posities mogelijk.

Buitenraam: 17 A.

17.1. Diversen
17.2. Plaatfouten
17.3. Punten aan het onderste buitenraam
17.4. Raamversmeringen / secundaire ramen.

Vondsten buiten het zegelbeeld: 17 B.

17.1. Diversen.

17.1.1.

Plusvarianten in de zin van haken, uitstulpingen en puntvormige / streepvormige welvingen komen op verschillende plaatsen voor, zonder dat een systematisering naar topografie mogelijk is; zelfs bij het aanwezig zijn van een identieke topografie is een verschillend uiterlijk (verschillend fenotype) regel, zo dat men hier over het geheel genomen moet aannemen dat het druktoevalligheden zijn.

17.1.2.

Hetzelfde geldt voor de minvarianten: men vindt raamversmallingen, "echte" breuken, "breuken" met onregelmatige begrenzing en verschillende vorm, die door verstoringen van de inktverdeling zijn gesimuleerd, kerven en op motvraat gelijkende langwerpige beschadigingen.

17.2. Plaatfouten.

In tegenstelling hiertoe zijn slechts weinige topografisch en fenotypisch identieke vondsten (als plaatfout) uitgekristalliseerd.

17.2.1.

Plusvondsten.

17.2.1.1.

Boogvormige haak in het gebied van de raamhoek linksboven

- con.Combi.: vondst soms moeilijk te herkennen: kleine punt / kleine streep in het witte aambeeld links, meteen aan de onderrand van het middelste driehoekvormige geruite gebied, nabij de spits links voor de eerste streep van het werkstuk.

17.2.1.1.

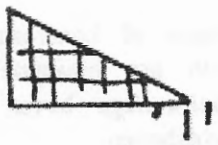

17.2.1.1.

17.2.1.2.

Rechter benedenhoek: vrijwel kogelvormige of knopvormig uitronding (alleen meervoudige waarneming).

17.2.1.2.

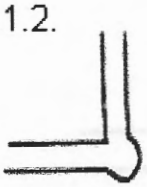

17.2.2.

Minvondsten.

17.2.2.1.

Opvallende komvormige versmalling van het rechter buitenraam buiten, even halverwege boven de rechter benedenhoek (soms met kleine gekleurde punt boven)

- con.Combi.: kleine gekleurde punt in het rechter witte aambeeld (aan de overgang van de top van het

vertikaal gearceerde gebied in het gekleurde WR rechtsboven).

17.2.2.2.
Stoepvormige of komvormige beschadiging van het bovenste buitenraam buiten, halverwege boven het geruite gebied rechtsboven.
17.2.2.3.
Tweevoudige inkeping
- buiten in het linker buitenraam, ter hoogte van de voet van de M
- buiten in het onderste buitenraam, even voor de eerste E van E(ESTI).

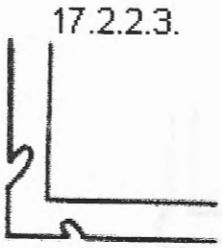

17.3. Punten aan het buitenraam beneden.
Puntvormige welving buiten aan het onderste buitenraam onder de K van (VABARII)K (meervoudige waarneming)
DD: identieke positie als gecombineerde vondst zie: *Gezicht*, schuine streep tussen de aanzet van het haar en de voorhoofdsstreep, 3.2.

17.4. Raamversmeringen / secundair raam.
Versmeerd raam en tot daar toe langwerpige verbreding van het raam evenals alle variaties van secundair raam - met voorkeur van de linker bovenhoek - moet men als niet te systematiseren druktoevalligheden opvatten.

Vondsten buiten het zegelbeeld: 17 B.
Punten buiten het zegelbeeld: geen systematisering van deze verschillend gepositioneerde en gevormde druktoevalligheden mogelijk; tendens: voorkeur voor de linker bovenhoek.

Gekleurde voorschoot / witte uitsnijding van het hemd: 18.

Iets boogvormig verlopende horizontale streep, van de basis van de linker voorschootdrager naar rechts in de witte uitsnijding van het hemd lopend, "kronkellijn"
- fac.Combi.: kleine schuine streep of punt in het witte WR links, in het midden
- tevens gelijktijdig: zeer kleine punt boven de S van (EE)S(TI).

Blaasbalg: 19

Opgevoerd zijn hier vondsten, die zich in de onmiddellijke topografische nabijheid van het blaasbalglichaam, diens voortzetting en punten afspelen.
Plaatfouten van de blaasbalg zelf werden - afgezien van 19.2. - niet gevonden.

Systematiek van de "blaasbalg-verwante" vondsten:

19.1. Punt halverwege onder de blaasbalg
19.2. Bovenste blaasbalgpunt
19.3."Tweede" bovenste blaasbalgpunt
19.4. Kommavormige streep halverwege onder de blaasbalg
19.5. Kronkellijn met onderverdeling.

19.1. Punt halverwege de blaasbalg.

Iets links onder de overgang blaasbalglichaam / onderste voortzetting van de blaasbalg, in het midden tussen blaasbalg en middelste geruite driehoek.

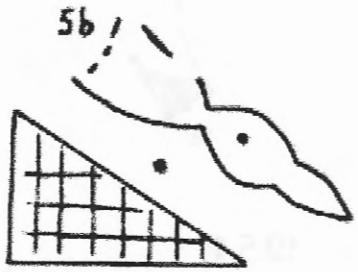

19.1.

19.2. Bovenste blaasbalgpunt.

Een te onderscheiden verschijningsbeeld van deze laatfout kan men al naar druktype van de zegel (vet of fijn) vaststellen.
19.2.1.
Bij vette druk vertoont de bovenste blaasbalgpunt zich niet als punt doch als streepvormige verlenging - kommavormig - ; soms ziet men een zandloperachtige insnoering.
19.2.2.
Bij fijne druk is de versmelting uit twee punten of de onmiddellijke nabijheid van twee gescheiden punten te herkennen. Facultatief wordt de vondst 19.2. vergezeld door een welving van het onderste buitenraam in het witte binnenraam onder de eerste I van (VABAR)I(IK); aanvullend kan nog - eveneens facultatief - het gekleurde onderste binnenraam puntvormig in het witte binnenraam gewelfd zijn en wel onder de rechter afwaartse streep van de tweede A van (VAB)A(RIIK).

19.3. "Tweede" bovenste blaasbalgpunt.

Vondst met variabel uiterlijk: krachtige punt eerder rechts in het bovenste verloop van 4b geïntegreerd of krachtige punt onmiddellijk rechts naast 4b, met de corresponderende punt van 4b d.m.v. een streep verbonden of nog een extra kommavormige uitloper naar links.
Deze vondst moet men zoeken iets halverwege onder de denkbeeldige verlenging van de bovenste voortzetting van blaasbalg / bovenste blaasbalgpunt.
DD: dwarsovale / iets schuin verlopende tweede bovenste blaasbalgpunt, zie: *Inschrift*, gecombineerde vondst bij: geweivormige streep boven de I van (EEST)I, 10.6.
DD: kleine schuine streep aan 4b rechts, zie: *Vlamlijnen*, 13.8.

19.3.

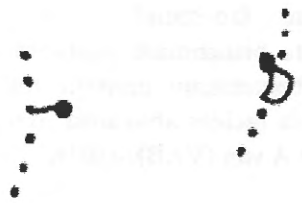

19.3. 19.3.

19.4. Kommavormige streep halverwege onder de blaasbalg:
een meestal rudimentaire kommavormige streep tussen het blaasbalglichaam en de middelste geruite driehoek, zelden als enkelvoudige vondst.
Bijzonderheden zie: *Opgerolde mouw van de linker arm*, boogvormige streep aan de onderste buitenste streep van de opgerolde mouw, 1.2.3.

19.5. Kronkellijn met onderverdeling.
De hier beschreven drukfouten betreffen weliswaar niet de blaasbalg zelf, maar deze liggen ter linker zijde echter in de onmiddellijke nabijheid en worden derhalve hier vermeld. Er kan topografisch een onderste van een bovenste dwarse kronkellijn worden onderscheiden; de bovenste kronkellijn is als gevolg van verschillende combinatiemogelijkheden nog in een type I en II in te delen.
19.5.1.
Onderste kronkellijn.
Dwars verlopende, gebroken of volledige boogvormige lijn, welke iets halverwege beneden de taille van het blaasbalglichaam begint

- con.Combi.: punt of kleine streepvormige haak aan de lange rechter armschaduw beneden
- fac.Combi. extra: kleine gekleurde punt of heel kleine boogvormige streep aan de onderste S-boog van (EE)S(TI) evenals verdere extra combinaties: punt in de vertikale arcering linksboven, aldaar gelegen op een identieke plaats rechts.

19.5.1.

19.5.1.

19.5.1.

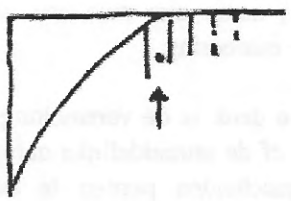

19.5.1.

19.5.2.
Bovenste kronkellijn.
Type I: eveneens links van de blaasbalg ter hoogte van de taille van het blaasbalglichaam / onderste voortzetting van de blaasbalg beginnend en meestal ongebroken naar de middelste geruite driehoek lopend.

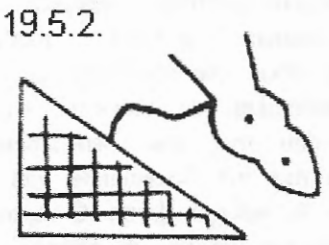

- con.Combi.: 3b ontbreekt, in plaats daarvan een laag staande dubbele punt; gewoonlijk bestaat de vlamlijn 3b slechts uit vier punten, de punt van vertrek van 2b medegerekend. De dubbele punt hier ligt aan het boveneinde van een denkbeeldige verdere boogvormige verlenging van 3b

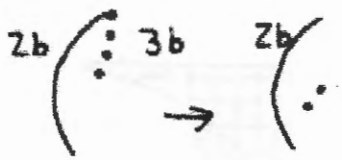

19.5.2. Type I

- con.Combi.: punt of streepvormige verlenging aan de bij de schouder liggende vertikale dwarsstreep van de opgerolde mouw van de bovenarm van de rechterarm beneden.

Type II: kronkellijn als voornoemd, 3b intact en van normale lengte

- con.Combi.: linker poot van de V van V(ABARIIK) boven ingekerfd of afgesnoerd. Bij de 1e papiersoort werd deze V-inkeping nog niet gevonden

19.5.2. Type II

- fac.Combi.: streepvormige verlenging onder van de bij de schouder liggende vertikale dwarsstreep van de opgerolde mouw van de bovenarm van de rechterarm (overeenkomstig type I).

Werkstuk / witte linker gebied van het aambeeld: 20.

20.1.
Boogvormige streep voor de eerste streep van het werkstuk, vanuit de ondergrens van het middelste driehoekvormige geruite gebied naar linksonder in het witte linker gebied van het aambeeld lopend

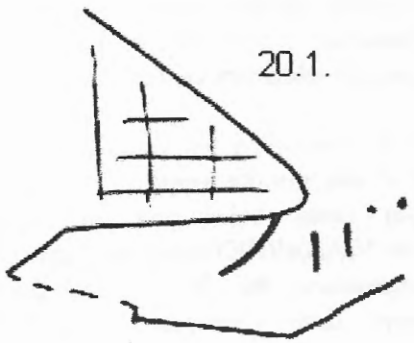

- fac.Combi. gemeenschappelijk: punt buiten het zegelbeeld rechts, beneden, ter hoogte van het midden van de K van (VABARII)K gepronon-ceerd, enigszins boogvormig secundair raam links, van verschillende lengte, juist halverwege boven de benedenhoek.

20.2.
Tot nu toe slechts als meervoudige waarneming te beoordelen:
gekleurde puntvormige welving in het rechter witte gebied van het aambeeld, aan de bovenbegrenzing van het "gestreepte" aambeelddeel, iets in het midden en puntvormige welving van de benedenrand van het middelste driehoekvormige geruite gebied links in het linker witte gebied van het aambeeld, nabij de top van de driehoek.

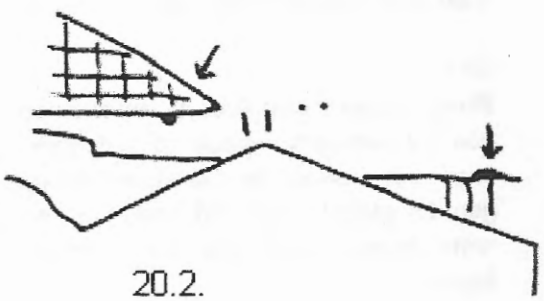

Gebied van de arcering links boven: 21.

21.1. S-vormige streep
21.2. C-vormige streep
21.3. "golfstok"
21.4. "boonvormige" punt

21.1. S-vormige streep
door de lange streep links: de uiterst linkse langere vertikale strepen zijn hierbij zelden volledig, meestal onvolledig door een dwarsstreep met elkaar verbonden, de vertikale streep links is dan met zijn benedeneinde verbonden met het boveneinde van de links van 1a gelegen korte C-vormige streep; door een kleuring die telkens iets boogvormig boven de streepomtrek uitsteekt ontstaat de indruk van een "S". In tegenstelling tot de 3e papiersoort is deze hoofdvondst bij de 1e papiersoort meestal slechts rudimentair of geheel niet herkenbaar, de constante gecombineerde vondsten zijn evenwel toch aanwezig.

Normale toestand
linker langere
streep op de voorgrond
geplaatst

21.1.

detail bij
21.1.

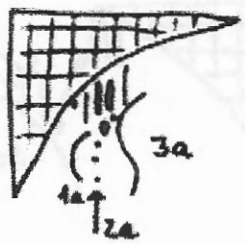

normale toestand
21.2.

- con.Combi.: gekleurde punt onder de hamersteel, nabij de hamerkop
- con.Combi.: gekleurde punt aan de buitenzijde van de omhoogkomende poot van de bovenste baardlijn

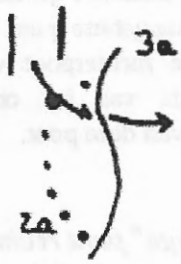

detail bij
21.2.

21.1.

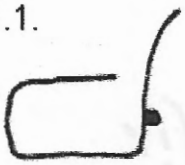

- fac.Combi.: punt rechts juist boven het einde van 1b
  DD: punt naast het uiteinde van 1b, zie: *Linker benedenarm*, boogvormige haak, 1.4.1.

21.2. C-vormige streep.
Boogvormige streep beginnend tussen de langere tweede en derde streep links, door de tweede punt van boven van 2a lopend en zelden er bovenuit tot 3a reikend. Eenmaal werd ook een extra boog bijna tot aan 4a gezien. Bij de 1e papiersoort daarentegen overwegend tot aan 4a reikend.

21.3. "Golfstok".
Halverwege beneden de linker bovenste geruite driehoek bevinden zich links van de rechter spits deze vertikale strepen, rechts ervan vier vertikale puntenrijen = gebied van de arcering links boven. Er onder liggen, gezien vanaf het handvat van de hamer naar links, twee omgekeerd C-vormige strepen en drie omgekeerd C-vormige puntenrijen.
Bij de hier te beschrijven drukvariëteit is de vertikale rechter streep van de bovenste arcering met de rechter, eronder gelegen, omgekeerd C-vormige puntenrij door een schuine streep met verdikking van de bovenste punten versmolten = "golfstok".

21.3.

- con.(?)Combi.: duidelijk gekleurde of slechts zwak aangetinte punt in het midden van de rechterpoot van de (1)0 ter hoogte van het onderste derde gedeelte van deze poot.

21.4. "Boonvormige" punt rechts.
De onderste punt van de linker korte "stippel"lijn is verdikt en boonvormig.

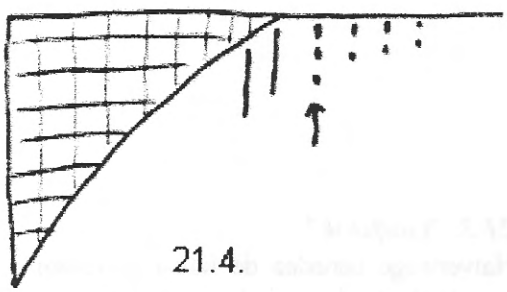

21.4.

detail bij
21.4.

Gebied van de C-boog rechts boven: 22 (rechts van 4a).
"Uitroepteken" van de tweede C-boog rechts naast 4a bestaat gewoonlijk uit drie punten. Hier zijn de beide bovenste punten versmolten en verdikt en zien er als een enigszins gebogen uitroepteken uit.

22.

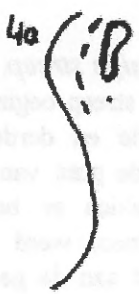

detail bij
22.

Bijlage 1

Vondsten van de 1e papiersoort, tot nu toe nog zonder bewijs op de 3e papiersoort

Gebied 2: Rechter arm
- krachtige punt midden in het ellebooggewricht (naar het lichaam toe en centraler gelegen als 2.5.1.; enkelvoudige vondst, beoordeling nog open).

Gebied 8: Waardecijfer
- gekleurde punt in de rechterpoot van de (1)0, in het midden.
- gekleurde punt in de opwaartse streep van de 1(0).

Gebied 9: Waardeaanduiding M
- linker M: schuine streep in de linker opwaartse poot, in het midden.

Gebied 10: Inschrift
- kleine haak boven aan de linkerpoot van de V van V(ABARIIK) - met kleine beschadiging van de V boven - en schuin erboven gelegen punt, soms slechts met de uitwerking als van een dubbele punt.
  Combi.: schuine streep in het witte WR links boven.
  DD bij de 1e papiersoort: enkele vondst van de schuine streep in het WR, zonder de vondst aan de V.
- gekleurde punt tussen de tweede I en de K van (VABAR)IK, boven.

Gebied 16/17: Wit binnenraam / onderste buitenraam
- puntachtige welving van het onderste buitenraam naar binnen(!) in het witte binnenraam onder de vertikale streep van de K van (VABARII)K.
  DD: 3.2./17.3.: puntvormige welving buiten aan het onderste buitenraam.

gebied 8

gebied 9

gebied 10

Lijst van de constante en facultatieve gecombineerde vondsten, topografisch geordend.
Met onmiddellijke verwijzing naar de topografische hoofdvondst.

Gebied 2: Rechter arm.
- *Opgerolde mouw van de bovenarm:* punt- resp. streepvormige verlenging van de vertikale streep bij de schouder
  zie: *Blaasbalg / Bovenste kronkellijn*, type I/II, 19.5.2.
- *Bovenarm:* gekleurde punt onmiddellijk aan de onderste buitenomtrek
  zie: *Inschrift*, boogvormige streep onder de tweede E van (E)E(STI), 13.2.

Gebied 3: Gezicht.
- Punt aan de oplopende poot van de bovenste baardlijn buiten
  zie: *Gebied van de arcering linksboven*, S-vormige streep door de lange streep links, 21.1.
- gekleurde punt aan de onderste baardlijn onder

zie: *Witte onderste binnenraam*, gekleurde dwarsstreep onder de tweede E van (E)E(STI), 16.1.2.

- Punt onder het linkeroog
  zie: *Rechter arm / Opgerolde mouw*, extra streep en punt, 2.2.1.

Gebied 4: Armschaduw.

- Punt aan de rechter lange armschaduw onder
  zie: *Blaasbalg / Onderste kronkellijn*, 19.5.1.

Gebied 5: Werkstuk.

- *Eerste werkstukstreep:* verbinding met het gekleurde onderste gebied van het aambeeld
  zie: *Vlamlijnen*, kronkellijn 1b/2b, 13.2.
- *Werkstukpunten:* tweede grotere, met blaasbalgspits versmolten werkstukpunt
  zie: *Inschrift*, "schuine streep" door de linkerpoot van de V van V(ABARIIK), 10.8.

Gebied 7: Waardeschildraam (WR).

- *gekleurd waardeschildraam:* puntvormige verdikking aan de buitenzijde van het linker WR, in het midden of horizontale resp. schuin verlopende streep aan de buitenzijde van het linker WR
  zie: *Inschrift*, aanvullende opwaartse streep aan de *rechter* benedenpoot van de R van (VABA)R(IIK), 10.10.
- *wit waardeschildraam:* punt rechts / evt. bovendien nog links, ongeveer in het midden
  zie: *Inschrift*, punt schuin halverwege boven de linker bovenhoek van de eerste E van E(ESTI), 10.1.
- *wit WR:* gekleurde schuine streep / punt links, in het midden
  zie: *Gekleurde voorschoot*, witte uitsnijding van het hemd, "kronkellijn", 18.
- *wit WR:* kleine gekleurde wrat in het linker beneden WR, ter hoogte van de rechter poot van de V van V(ABARIIK)
  zie: *Inschrift*, schuine streep onder de T van (EES)T(I), 10.5.
- *wit WR:* schuine streep in het rechter WR, ter hoogte van de voet van de 10
  zie: *Tandrad*, 9.00-punt, 6.1.1.
- *wit WR:* punt in het rechter beneden WR, nabij de rechter benedenhoek
  zie: *Linker onderarm*, krukvormige streep, 1.4.1.

Gebied 8: Waardecijfer.

- punt in de (1)0 linksboven aan de buitenrand
  zie: *Linkerarm / Opgerolde mouw van bovenarm*, boogvormige streep aan de dwarsstreep boven, 1.2.1.
- gekleurde punt in het onderste derde gedeelte van de rechterpoot van de (1)0
  zie: *Gebied van de arcering linksboven*, "golfstok", 21.3.
- puntvormige gekleurde welving aan het centrum van de (1)0 links, iets halverwege onder het midden
  zie: *Rechterarm / Beschadiging aan opgerolde mouw van arm boven*, 2.2.2.

Gebied 9: M.

- *linker M:* basale schuine streep in de linker buitenpoot
  zie: *Vlamlijnen*, kleine schuine streep aan 4b rechts, 13.8.
- *linker M:* gekleurde welving in de rechter binnenpoot
  zie: *Inschrift*, V-vormige streep onder de eerste I van (VABAR)I(IK), 10.11.
- *linker M:* dwarsstreep in de rechter buitenpoot boven
  zie: *Haakvormige figuur* aan de K van (VABARII)K onder, 10.15.
- *rechter M:* punt in de linker binnenpoot boven

zie: *Gekleurd WR*, kleine streep aan het rechter WR buiten, boven, 7.1.1.2.

- *rechter M:* kommavormige streep in de rechter binnenpoot
  zie: *Inschrift*, schuine streep onder de T van (EES)T(I), 10.5.

Gebied 10: Inschrift.

- gekleurde welving aan de onderste beeldrand boven de *eerste E* van E(ESTI)
  zie: *Inschrift*, V-vormige streep onder de eerste I van (VABAR)I(IK), 10.11.
- *tweede E* van (E)E(STI) als topografisch verwijzingspunt: gekleurde dwarsstreep in het benedenbinnenraam onder de tweede E van (E)E(STI)
  zie: *Wit binnenraam beneden*, 16.1.2.
- zeer kleine punt boven de *S* van (EE)S(TI)
  zie: *Gekleurde voorschoot*, witte uitsnijding van het hemd: "kronkellijn", 18.
- punt aan de benedenboog van de *S* van (EE)S(TI)
  zie: *Blaasbalg / Onderste kronkellijn*, 19.5.1.
- schuine streep onder de *S* van (EE)S(TI), die de gekleurde en witte binnenramen van rechtsboven naar linksonder snijdt
  zie: *Rechterarm / Punten*: bovenarmpunt nabij de schouder 2.1.2.
- terwille van de topografische nabijheid: schuine streep / punt onder de *S* van (EE)S(TI) in het witte binnenraam beneden, van linksboven naar rechtsonder
  zie: *Rechter gekleurd WR*, haakvormige figuur, 7.1.1.1.
- puntvormige bovenverbinding tussen de *S* en de *T* van (EE)ST(I)
  zie: *Vlamlijnen*, bovenste punt van 3a/4a, 13.5.
- puntvormige welving van het onderste buitenraam in het witte binnenraam onder de *T* van (EES)T(I)
  zie: *Linkerarm*, elleboogstreep, 1.3.2.
- punt in het witte onderste binnenraam onder de *I* van (EEST)I
  zie: *Linkerarm*, punt in de hoek van het ellebooggewricht, 1.3.3.
- basale in het midden gelegen punt tussen de *I* van (EEST)I en de *V* van V(ABARIIK)
  zie: *Opgerolde mouw van de linkerarm*, boogvormige streep aan de onderste buitenste streep van de opgerolde mouw, 1.2.3.c.
- gekleurde punt tussen de *I* van (EEST)I en de *V* van V(ABARIIK) in het onderste derde gedeelte, enigszins in de nabijheid van de V
  zie: *Rechter gekleurd WR*, haakvormige figuur, 7.1.1.1. met combinatie 2b
- punt iets links van het boveneinde van de linkerpoot van de *V* van V(ABARIIK)
  zie: *Gezicht*, schuine streep tussen haaraanzet / voorhoofdsstreep, 3.2.
- schuine streep aan het boveneinde van de linkerpoot van de *V* van V(ABARIIK)
  zie: *Gekleurd WR*, kleine gekleurde horizontale streep aan het rechter WR buiten, 7.1.1.2.
- linkerpoot van de *V* van V(ABARIIK) boven gekerfd / afgesnoerd
  zie: *Blaasbalg / Bovenste kronkellijn* type II, 19.5.2.
- iets krachtigere punt / streep boven het boven uiteinde van de rechterpoot van de *V* van V(ABARIIK), uitgaande van de onderste beeldrand (vanaf deze positie niet van de navolgende gecombineerde vondst te onderscheiden, naar het uiterlijk vrijwel identiek en slechts in relatie met hoofdvondst te onderscheiden

zie: *Schuine streep* links voor de T van (EES)T(I), 10.4.

- vertikaal fijn accent boven de rechterpoot van de *V* van V(ABARIIK)
  zie: *Rechterarm*, punt in rechter onderarm, 2.5.1.
- haakvormige verlenging van de linkerpoot van de *eerste A* van (V)A(BARIIK)
  zie: *Opgerolde mouw van de linkerarm*, boogvormige streep aan de onderste uitwendige streep van de opgerolde mouw, 1.2.3.d.
- terwille van de topografische relatie hier nog eens vermeld: punt aan het onderste buitenraam binnen onder het midden van de *eerste A* van (V)A(BARIIK)
  zie: *Rechterarm / Armkraag*, extra streep en punt, 2.2.1.
- aangeduide puntvormige welving van het onderste buitenraam of punt resp. lumenvullende schuine streep in het binnenraam onder de rechterpoot van de *eerste A* van (V)A(BARIIK)
  zie: *Opgerolde mouw van linker bovenarm*, dwarsstreep, 1.2.2.
- terwille van de topografische relatie hier vermeld: heel fijne punt in het witte binnenraam onder de rechterpoot van de *eerste A* van (V)A(BARIIK)
  zie: *Inschrift*, schuine streep links van de T van (EES)T(I), 10.4.
- krachtig accent boven aan de rechterpoot van de *tweede A* van (VAB)A(RIIK)
  zie: *Fijne punt* in het rechter onderste witte WR nabij de rechter benedenhoek, 7.2.1.1.
- terwille van de topografische nabijheid hier vermeld: puntvormige welving van het gekleurde onderste binnenraam in het er onder gelegen witte binnenraam onder de rechter afwaartse streep van de *tweede A* van (VAB)A(RIIK)
  zie: *Bovenste blaasbalgpunt*, 19.2.
- kleine V-vormige haak / twee kleine punten binnen aan het onderste binnenraam onder de rechter afwaartse poot van de *R* van (VABA)R(IIK)
  zie: *Vlamlijnen*, bovenste punt van 3a/4a, 13.5.
- terwille van de topografische nabijheid hier vermeld: welving van het onderste buitenraam in het witte binnenraam onder de *eerste I* van (VABAR)I(IK)
  zie: *Bovenste blaasbalgpunt*, 19.2.
- punt onder de *eerste I* van (VABAR)I(IK) links
  zie: *Linkerarm*, schouderpunten, 1.1.2.
- terwille van de topografische nabijheid hier vermeld: puntvormige welving buiten aan het onderste buitenraam onder de *K* van (VABARII)K
  zie: *Gezicht*, schuine streep tussen haaraanzet / voorhoofdsstreep, 3.2.

Gebied 11: Hamer.

- punt onder de hamersteel
  zie: *Gebied van de arcering linksboven*, S-vormige streep door de linker lange streep, 21.1.

Gebied 12: Tang.

- tangslot door schuine streep met bovenste tangpoot verbonden
  zie: *Vlamlijnen*, punten halverwege boven 5a; hier: punt boven de tweede punt van 5a, 13.9.1.2.
- tangslot door C-vormige streep met bovenste tangpoot verbonden
  zie: *Kommavormige streep* in de rechterpoot van (1)0, boven, 8.3.
- tangslot door *fijne* schuine streep met onderste tangpoot verbonden
  zie: *Wit WR rechtsbeneden*, fijne punt nabij de rechter benedenhoek, 7.2.1.1.
- *krachtige* streepvormige verbinding van tangslot en onderste tangpoot, van linksboven naar rechtsonder

(identieke positie als de voorafgaande gecombineerde vondst)
zie: *Linker onderarm*, krukvormige streep, 1.4.1.

- punt tussen de toppen van de tangpoten
  zie: *Schuine streep* onder de T van (EES)T(I), 10.5.

Gebied 13: Vlamlijnen.

- punt *rechts naast het uiteinde van 1b*
  zie: *Linker onderarm*, krukvormige streep, 1.4.1.
- punt rechts *juist halverwege boven* het uiteinde van *1b*
  zie: *Gebied van de arcering* linksboven, S-vormige streep, 21.1.
- punt van *1b/2b* boven en punt links aan 4b boven
  zie: *Linkerarm*, punt in ellebooggewricht, 1.3.1.
- streep *links van 2a*
  zie: *Inschrift*, extra opwaartse streep aan de rechter benedenpoot van de R van (VABA)R(IIK), 10.10.
- *bovenste punt van 2a* opvallend klein
  zie: *Vlamlijnen*, versmeerde streep halverwege boven de onderste blaasbalgpunten, 13.7.
- punt *rechts van 2a*
  zie: *Linker bovenarm*, dwarsstreep in de opgerolde mouw, 1.2.2.
- boogvormige lijn in de boog van *2a* rechts
  zie: *Wit binnenraam onder*, gekleurde dwarsstreep onder de tweede E van (E)E(STI), 16.1.2.
- breuk van *2b*, in het midden
  zie: *Wit tandrad*, 9.00-punt, 6.1.1.
- *3b* ontbreekt / laagstaande dubbele punt
  zie: *Blaasbalg / Bovenste kronkellijn*, type I, 19.5.2.
- punt van *3b/4b*
  zie: *V-vormige streep* onder de eerste I van (VABAR)I(IK), 10.11.
- zeer kleine punt aan *4a* rechts, ter hoogte van de punt van de elleboog
  zie: *Wit binnenraam onder*, gekleurde dwarstreep onder de tweede E van (E)E(STI), 16.1.2.
- gekleurde dwarsovale punt direkt aan *4b* rechts = "tweede" schuine blaasbalgpunt boven, DD: 19.3.!
  zie: *Inschrift*, U-vormige lijn boven de I van (EEST)I, 10.6.
- *eindpunt van 4b* met de blaasbalgpunt linksonder in het oog lopend versmolten
  zie: *Rechter gekleurd WR*, haakvormige figuur, 7.1.1.1.
- punt links onder de *eindpunt van 4b* = links onder de linker onderste blaasbalgpunt
  zie: *Opgerolde mouw van de linker bovenarm*, boogvormige streep aan de bovenste inwendige dwarsstreep, 1.2.1.

Gebied 14: Geruite gebied; hier: middelste geruite gebied.

- kleine gekleurde punt onmiddellijk aan de onderrand van de linker geruite driehoek (derhalve in het witte linker aambeeld)
  zie: *Plusvondsten van het buitenraam*, boogvormige haak van de linker bovenhoek, 17.2.1.1.
- streepvormige punt loodrecht op het linker driehoekvormige geruite gebied, iets halverwege onder de blaasbalgpunt rechts onder
  zie: *Vlamlijnen*, vrijwel basale punt van 3b/4b, 13.10.8

Gebied 16/1: Wit binnenraam.

Linker binnenraam.

- punt iets halverwege onder de onderste dwarsstreep van de eerste E van E(ESTI)
  zie: *Inschrift*, punt schuin halverwege boven de eerste E van E(ESTI), 10.1.
- punt ter hoogte van de bovenste dwarsstreep van de eerste E van E(ESTI), (aan het linker buitenraam)

zie: *Gezicht*, schuine streep tussen haaraanzet en voorhoofdsstreep, 3.2.

Onderste binnenraam.

- schuine streep onder de tweede E van (E)E(STI)
  zie: *Vlamlijnen*, kleine schuine streep aan 4b rechts, 13.8.
- schuine streep van rechtsboven naar linksonder onder de S van (EE)S(TI), die het gekleurde en het witte binnenraam snijdt
  zie: *Rechterarm / Punten*, punt van bovenarm nabij de schouder, 2.1.2.
- schuine streep / punt onder de S van (EE)S(TI), van linksboven naar rechtsonder
  zie: *Rechter gekleurd WR*, haakvormige figuur, 7.1.1.1.
- puntvormige welving van het onderste buitenraam in het witte binnenraam onder de T van (EES)T(I)
  zie: *Linkerarm*, elleboogstreep, 1.3.2.
- punt onmiddellijk onder de I van (EEST)I
  zie: *Linkerarm*, punt in de hoek van het ellebooggewricht, 1.3.3.
- punt iets links onder de I van (EEST)I
  zie: *Inschrift*, "schuine streep" door de linkerpoot van de V van V(ABARIIK), 10.8.
- punt binnen aan het onderste buitenraam ter hoogte van het midden van de eerste A van (V)A(BARIIK)
  zie: *Opgerolde mouw van rechterarm*, extra streep en punt, 2.2.1.
- puntvormige welving van het onderste buitenraam of lumenvullende punt of schuine streep in het onderste binnenraam onder de rechterpoot van de eerste A van (V)A(BARIIK)
  zie: *Opgerolde mouw van de linker bovenarm*, dwarsstreep, 1.2.2.
- fijne punt onder de rechterpoot van de eerste A van (V)A(BARIIK)
  zie: *Inschrift*, schuine streep links voor de T van (EES)T(I), 10.4.
- gekleurde schuine streep onder de B van (VA)B(ARIIK)
  zie: *Inschrift*, V-vormige streep onder de eerste I van (VABAR)I(IK), 10.11.
- gekleurde schuine streep onder de linkerpoot van de tweede A van (VAB)A(RIIK)
  zie: *Inschrift*, π-vormmige figuur onder de tweede I van (VABARI)I(K), 10.13.
- puntvormige welving van het gekleurde onderste binnenraam in het eronder gelegen witte binnenraam onder de rechter afwaartse streep van de tweede A van (VAB)A(RIIK)
  zie: *Bovenste blaasbalgpunt*, 19.2.
- welving van het onderste buitenraam in het witte binnenraam onder de eerste I van (VABAR)I(IK)
  zie: *Bovenste blaasbalgpunt*, 19.2.

Gebied 16/2: Gekleurd binnenraam.

Linker binnenraam.

- inwendige punt ter hoogte van de middelste dwarsstreep van de eerste E van E(ESTI)
  zie: *Rechter onderarm*, puntvormige welving aan de omtrek aan de duimzijde ter hoogte van de dwarsstreep van de onderarm, 2.5.3.

Onderste binnenraam.

- kleine V-vormige haak / twee kleine punten binnen aan het onderste binnenraam onder de rechter afwaartse poot van de R van (VABA)R(IIK)
  zie: *Vlamlijnen*, bovenste punt van 3a/4a, 13.5.
- schuine streep van rechtsboven naar linksonder onder de S van (EE)S(TI), die het gekleurde en het witte binnenraam snijdt
  zie: *Rechterarm / Punten*, punt van bovenarm nabij de schouder, 2.1.2.

- puntvormige welving van het gekleurde onderste binnenraam in het witte binnenraam onder de rechter afwaartse streep van de tweede A van (VAB)A(RIIK)
  zie: *Bovenste blaasbalgpunt*, 19.2.

Gebied 17: Buitenraam.

Bovenste buitenraam.

- raampunt buiten aan de linker bovenhoek
  zie: *Inschrift*, "schuine streep" door de linkerpoot van de V van V(ABARIIK), 10.8.

- kleine punt buiten, rechts van de hamerkop
  zie: *Vlamlijnen*, punt links van het midden van 5b, 13.9.3.
- punt links aan het bovenste buitenraam buiten
  zie: *Inschrift*, schuine streep aan de onderste S-boog van de S van (EE)S(TI), 10.3.

Linker buitenraam.

- puntvormige welving binnen aan het buitenraam links ter hoogte van de bovenste dwarsstreep van de E van E(ESTI)
  zie: *Gezicht*, schuine streep tussen haaraanzet en voorhoofdsstreep, 3.2.

Onderste buitenraam.

- raamhaak aan de linker benedenhoek
  zie: *Omgekeerd V-vormige figuur* onder de tweede I van (VABARI)I(K), 10.12.

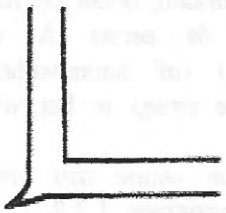

- vlek buiten, ter hoogte van de linker benedenhoek *en* versmalling / inkeping van het buitenraam rechts, *rechter* benedenhoek
  zie: *Inschrift*, V-vormige streep onder de eerste I van (VABAR)I(IK), 10.11.

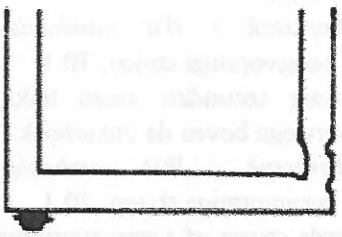

- schuine streep onder de S van (EE)S(TI), die het gekleurde en het witte binnenraam van rechtsboven naar linksonder snijdt
  zie: *Rechterarm / Punten*, punt van bovenarm nabij de schouder, 2.1.2.
- puntvormige welving in het witte binnenraam onder de T van (EES)T(I)
  zie: *Linkerarm / Ellebooggewricht*, "elleboogstreep", 1.3.2.
- punt binnen aan het onderste buitenraam, ter hoogte van het midden van de eerste A van (V)A(BARIIK)

zie: *Opgerolde mouw van rechterarm*, extra streep en punt, 2.1.1.

- puntvormige welving binnen aan het onderste buitenraam, onder de rechterpoot van de eerste A van (V)A(BARIIK) (of lumenvullende punt / schuine streep in het witte binnenraam)
  zie: *Opgerolde mouw van linker bovenarm*, dwarsstreep, 1.2.2.
- welving van het onderste buitenraam in het witte binnenraam onder de eerste I van (VABAR)I(IK)
  zie: *Bovenste blaasbalgpunt*, 19.2.
- puntvormige welving buiten onder de K van (VABARII)K
  zie: *Gezicht*, schuine streep tussen haaraanzet / voorhoofdsstreep, 3.2.
  zie ook: *Enkelvoudige vondst van het onderste buitenraam* met identieke positie, 17.3.

Vondsten buiten het zegelbeeld.

- punt rechts, ter hoogte van de K van (VABARII)K
  zie: *Werkstuk / Wit aambeeldgebied*, boogvormige streep, 20.1.
- boogvormig secundair raam links, net halverwege boven de linkerhoek
  zie: *Werkstuk / Wit aambeeldgebied*, boogvormige streep, 20.1.
- versmeerde streep of kommavormige streep links naast de linker benedenhoek
  zie: *Inschrift*, schuine streep aan de onderste S-boog van de S van (EE)S(TI), 10.3.

Gebied 18: Voorschoot.

- boogvormig ondereinde van de voorschoot (resp. punt boven de vierde punt van het werkstuk
  zie: *Gezicht*, punt boven de voorhoofdsstreep, 3.1.1.

Gebied 19: Blaasbalg.

- blaasbalgspits met vergrote tweede werkstukpunt versmolten of afzonderlijke ∞-vormige figuur vormend
  zie: *Inschrift*, "schuine streep" door de linkerpoot van de V van V(ABARIIK), 10.8.
- blaasbalgspits naar rechts gebogen
  zie: *Vlamlijnen / Punten* halverwege boven 5a, hier: punt boven de tweede punt van 5a, 13.9.1.2.
- punt boven de blaasbalg (hiertussen en de lange rechter armschaduw)
  zie: *Rechter gekleurd WR*, hoekvormige haak, 7.1.1.1.
- grote gekleurde schuine streep onder de blaasbalg
  zie: *Linkerarm / Ellebooggewricht*, punt in het ellebooggewricht, 1.3.1.
- C-vormige streep of alleen kommavormige vondst onder de blaasbalg
  zie: *Opgerolde mouw van linkerarm*, boogvormige streep aan de onderste buitenstreep van de opgerolde mouw, 1.2.3.
- punt rechts aan bovenste blaasbalgpunt / gekleurde puntvormige uitronding
  zie: *Inschrift*, boogvormige streep onder de tweede E van (E)E(STI), 10.2.
- extra schuinverlopende tweede blaasbalgpunt boven / punt rechts onmiddellijk aan het midden van 4b
  zie: *Inschrift*, U-vormige lijn boven de I van (EEST)I, 10.6.
- punt onder de rechter onderste blaasbalgpunt
  zie: *Punt* halverwege onder het midden van 5a, 1e papiersoort, 13.9.2.2.
- linker onderste blaasbalgpunt opvallend versmolten met de eindpunt van 4b
  zie: *Rechter gekleurd WR*, haakvormige figuur, 7.1.1.1.
- punt links onder de linker onderste blaasbalgpunt
  zie: *Opgerolde mouw van linker bovenarm*, boogvormige streep aan de bovenste inwendige dwarsstreep, 1.2.1.

Gebied 20: Aambeeld.

- kleine punt in het witte aambeeld links aan de onderrand van het driehoekvormige middelste geruite gebied
  zie: *"Plusvondsten"* van het buitenraam, boogvormige haak aan de linker bovenhoek, 17.2.1.1.
- kleine gekleurde punt in het rechter witte aambeeld, even boven de spits van het vertikaal gearceerde gebied aan de overgang met het gekleurde rechter bovenste WR
  zie: *"Minvondsten"* van het buitenraam, trogvormige beschadiging van het rechter buitenraam buiten, halverwege boven de rechter benedenhoek, 17.2.2.1.
- kleine gekleurde schuine streep in het rechter witte aambeeldgebied
  zie: *Inschrift*, boogvormige streep onder de tweede E van (E)E(STI), 10.2.
- breuk van de bovenste begrenzing van het gekleurde (gestreepte) rechter aambeelddeel (hier ter linkerzijde tussen de tweede en derde gekleurde vertikale streep)
  zie: *Breuk van het linker gekleurde WR*, in het midden, 7.1.3.3.

Gebied 21: Bovenste arcering.

- punt in de linker bovenste vertikale arcering
  zie: *Blaasbalg*, onderste kronkellijn, 19.5.1.
- verdikking van de linker korte streep van de linker bovenste arcering
  zie: *Rechter gekleurd WR*, hoekvormige haak, 7.1.1.
- vertikale puntenrij rechts naast de hamerkop door een schuine streep met het bovenste binnenraam verbonden
  zie: *Vlamlijnen*, punt links van het midden van 5b, 13.9.3.
- rechter bovenste arceringsgebied: fijne dwarse streepverbinding iets halverwege onder de elleboogpunt van de linkerarm
  zie: *Waardecijfer*, V-vormige gekleurde streep in de (1)0, 8.2.

Gebied 22: C-boog.

- C-boog links onder (links van 1b) beschadigd
  zie: *Wit tandrad*, 9.00-punt, 6.1.1.
- onderste linker C-boogveld met dwarse verbindingsstreep tussen twee C-bogen
  zie: *Vlamlijnen*, 2a, 13.3.

Bijlage 2

Horizontale / vertikale zegelparen met plaatfouten:

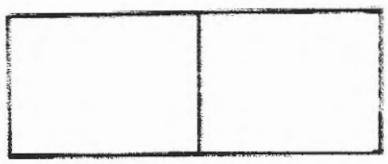

1.3.2.
19.2.
13.8.
13.5.

20.1.
10.2.
10.5.
10.6.

8.2.

2.1.1.

literatuur

McDonald, D. (1979): The Smith and Weaver stamps of 1922-1928 in Estonia; Eesti Filatelist, afl. 24/25
(id. in: The London Philatelist 1962-1963).
Feustel, P., Rothe-Feustel, R. (1997): Studie über den 10 Mk-Wert (Platte II) der Weberin-und Schmied-Serie (Mi. 39A);
Eesti Post, Mitteilungsblatt nr 25 der Arge Estland.

Vertaling: J. van Heeswijk

-.- (1998): Studie betreffende de 10 Mk.-waarde (Plaat II) van de weefster- en smid-serie (Mi. 39A); Het Baltische Gebied nr 32.

Catalogi:
Eichenthal.
Handboek Hurt/Ojaste.

ONTVANGEN, GELEZEN EN TE LEZEN

RUUD W. VAN WIJNEN

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopierkosten opvragen bij de secretaris.

The British Journal of Russian Philately, nr. 82, 1998.

De lokale "banderol" in tsaristisch Rusland wordt onder de loep genomen door "onze" medewerker A. Epstein uit Tallinn. Zijn uiteenzetting over het begrip zelf is verhelderend (er waren 3 categorieën) en noodzakelijk om de tarieven te kunnen vaststellen.

Lodz in Russisch Polen had een station "Kolynshi" en er reden treinen naar Kolynshki ; betreft het trein- of stationstempels?

Ook in Lodz kwam aan het begin van deze eeuw post aan met een onvoldoende adressering "Wanda Winkler, Lodz". Een ambtenaar ging na, controleerde, zocht uit: "provyeryal" stond er in zijn stempel. Toch werd lange tijd aangenomen dat hij censureerde. David M. Skipton herziet een onjuiste aanname.

"Wrappers", postwaardestukken met Romanov afbeeldingen, mooi materiaal dat vaak in de prullenbak belandde en dus lastig te vinden is.

Een briefkaart van een Britse soldaat uit Alexandrovsk in de omgeving van Archangelsk (1916) en een van een "grijsjas" uit het 1ste (Oekrainse) kozakken artillerie regiment naar Lviv (1918). Ook Beria kreeg post....

Philatelia Baltica, nr. 107, mei 1999

Het blad van de Duitse Letlandvereniging verschijn twee maal per jaar: op 18 november en 22 mei. Op de laatste datum werden in 1919 de bolsjewisten uit Riga verdreven door troepen van de Baltische Landeswehr en Letse en Duitse vrijkorpsen. Aandacht voor twee brieven die op 21 en 22 mei 1919 in Riga nog wel werden gestempeld maar niet meer konden worden verzonden.

In het museum van Cesis (Wenden) kwam de in een krant verpakte druksteen van de laatste uitgave op tafel. Martin Bechstedt beschrijft de vondst ; dr. Wedekin J. Eggers de proefdrukken.

Nog een opduiker: het postchequeboekje van Robert Vitols uit Riga (193..).

Actueel: machinestempels, de tarieven per 1.1.1999, zegels en gelegenheidsstempels.

Rossica, the Journal of the Rossica Society of Russian Philately, no. 131-132, oktober 1998-april 1999

We willen er zelf ook nog eens over schrijven: censuurstempels van gevangenissen. David M. Skipton schreef een zeer lezenswaardig en uitvoerig artikel over de Schlisselburg-gevangenis, zijn "gasten", de gebouwen, het regime, de listigheden om de censuur te omzeilen en de censuurstempels.

In Riga werd in 1901 een tentoonstelling gehouden ter gelegenheid van het 700 jarig bestaan van de stad en dat leverde het РИТА - ВЫСТАВКА stempel op. Ook in Omst werd tentoongesteld, (1911), met een zeldzaam gelegenheidsstempel.... maar wel vals!

Gewichten, tarieven en routes. Deel 2, dit maal tussen 7 en 14 kopeken en van de hand van A. Epstein.

Ruslands noordelijke zeeroute, veel post kwam er niet vandaan (hoe plak je een zegel bij min 40 C?), wel valt er veel

over te verhalen, 45 pagina's door G. Adolph Ackerman. Op zoek naar een nieuw verzamelgebied?
George Shaw introduceert Sovjet zegels op poststuk.
Er werd gevaren van Batum naar Odessa, Transnistrië heeft ook een postgeschiedenis en verwarring in Oekraïne, "essays, proofs, specimens of wat eigenlijk?" Of gewoon drukuitschot als geldklopperij....

RWvW

ESTLAND-VERENIGING

Jan Kaptein

Contact met deze vereniging loopt moeizaam, maar via Internet heb ik wat informatie gekregen over hun tijdschrift.

The Estonian Philatelist / Der Estnische Philatelist No 37
Eesti Filatelistide Liit: Prüfung der Mõisaküla Briefmarke
Pekka Erelt & Ants Linnard: Briefe mit dem Stempel "PERNAV" in den Archiven Estlands
Elmar Ojaste: Stampless mail in the Estonian Republic 1919- 1940 / Unfrankierte Sendungen in der Republik Estland 1919-1940
Karl V. Laas: Contingent Esthonien-Bordeaux (e / d)
Pekka Erelt: Military post in Estonia today / Die Post der Wehrpflichtigen in heutigen Estland
Pekka Erelt: Postal censorship in Estonia 1939-1944 /
Postzensur in Estland 1939-1944
Pekka Erelt: Die Visitenkarte Estland: der fünfbeinige Löwe
Tõnu Kaalep: Briefmarke - Gebrauchs-grafik oder ideologisches Gut?
Ants Kaldver: Surchanges of Eesti Post on Soviet postal stationery 1.04-30.06.1991 / Gannzsachen mit Zusatz-frankatur 1.04-30.06.1991
Andy Kirss & Elmar Ojaste: Kuressaar postal stationery in March 1992 / Kuressaare Privatganzsachen im März 1992
Vambola Hurt & Elmar Ojaste: Addendum to private issues in Tartu 1991-1992
Väino Karmi: Auf Estland bezogene Briefmarken und Umschläge in UdSSR

Publisher: International Estonian Philatelic Society "Estonia"
/ Internationaler Verein der Estland-Philatelisten "Estonia"
P.O. Box 3671, EE-10507 Tallinn, Estonia
Editor: Pekka Erelt
Olevi põik 2, EE-10920 Tallinn, Estonia
Abonnementen:
- International Estonian Philatelic Society "Estonia"
P.O. Box 3671
EE-10507 Tallinn Estonia
- EFÜR
Göran von Knorring
Gröndalsv. 159
S-11769 Stockholm Sweden
Prijs voor niet-leden 45 DEM

UIT DE POSTGESCHIEDENIS VAN VILNIUS I DE TSARISTISCHE PERIODE

J. KAPTEIN

e geschiedenis van de stad Vilnius weerspiegelt de bewogen geschiedenis van Litouwen.

De stad wordt in 1323 gesticht door aartshertog Gediminas en wordt de hoofdstad van het zich sterk uitbreidende Litouwen. Met de personele unie met Polen (1386) wordt het grote Pools-Litouwse rijk gevormd. Naarmate Litouwen in het oosten steeds meer afbrokkelt wordt Polen steeds meer overheersend binnen dit geheel.

In 1569 wordt de Unie tussen Polen en Litouwen gevormd, waarbij Litouwen meer een deel van Polen wordt.

In 1773 werd het oostelijke deel van Litouwen, wat deel uitmaakte van het Pools-Litouwse rijk, deel van Rusland. In 1792 werd de rest van Polen verdeeld en kwam ook de rest van Litouwen bij Rusland. Litouwen was opgedeeld in drie gouvernementen: Kowno (Kaunas), Wilna (Vilnius) en Grodno (Gardinas). Na 1815 kwam ook het district Suwalki (Suvalkai) bij Rusland

Voor een modale verzamelaar begint de postgeschiedenis zo in de tweede helft van de 19e eeuw. De postgeschiedenis van Vilnius begint in werkelijkheid natuurlijk veel eerder. Er is al informatie over postvervoer uit de 13e eeuw. In 1562 werd een echte postroute geopend tussen Vilnius en Krakau. Dit gebeurde bij het verdrag van de grootvorst van Litouwen –en koning van Polen- met Christoph von Taxis. In 1673 werd Vilnius de zetel van de Postmeester van Litouwen. In 1764 werden de eerste poststempels ingevoerd in Litouwen.

Hoewel Litouwen al eerder deel van Rusland was geworden, werd het postwezen pas in 1851 door de Russische Staatspost overgenomen. De bestaande private postverbindingen werden genationaliseerd.

Lang werden er in het Russische rijk geen poststempels gebruikt: brieven werden wel geregistreerd. Soms werd op de achterzijde van de brief het gewicht en het ontvangen bedrag genoteerd.

Hoewel wel al eerder in sommige plaatsen gebruikt, komen er in 1782 officiële stempels, die worden ingevoerd als bewijs dat het juiste tarief is ontvangen.

In de postale regels van 22 oktober 1830 wordt bepaald dat alle brieven zowel bij verzending als bij aankomst een poststempel moeten krijgen met plaats en datum.

En over data gesproken: het Russische rijk gebruikt tot februari 1918 de oude Juliaanse kalender en bij data in verband met deze periode doe ik dat ook. Voor onze tijdrekening, die de meeste landen ook al in die periode gebruikten, moet er 12 dagen bijgeteld worden voor de

periode 1800-1899, en 13 dagen voor de periode na 1900.
Op 10 december 1857 werden in Rusland postzegels ingevoerd.
Hiermee is ook de noodzaak ontstaan van afstempeling. In het begin werden hiervoor nog stempels uit de vorige periode gebruikt tot de invoering van nummerstempels.

Grotere plaatsen, hoofdsteden van de gouvernementen dus, kregen een cijfer omgeven door punten in drie concentrische cirkels.

Voor Vilnius was dit het cijfer "5". Voor de achterzijde werden bovendien nog de oude stempels gebruikt.
Voor post naar het buitenland werden pas in 1864 postzegels gebruikt.

ENKELRING-STEMPELS

Circulaire no. 53 van 12 april 1860 voerde de enkelring-stempels in Rusland in met alleen cyrillische letters (alleen Moskou en St. Peterburg kregen een dubbelring-stempel).
De eerste serie stempels werd in Berlijn gemaakt, en was dus standaard voor Rusland in vorm en maat.

Later werden nieuwe stempels lokaal vervaardigd en dit leidde tot afwijkingen van het origineel.
Bij nieuwere stempels werd meestal ook het ornament onderin het stempel gewijzigd, zoals op de kaart hieronder. Het kleine ornament is gewijzigd in een groter in de vorm van twee posthoorns:

Briefkaart uit Vilnius-4 ВИЛЬНА (Wilna) naar Brussel (1881) Bovenin de plaatsnaam, daaronder dag, daaronder maand in cyrillische letters, daaronder jaar. Onderin een ornament. Bij kleinere plaatsen kwam later in plaats van het ornament de provincie, maar Vilnius (Wilna) was ook hoofdstad van het gouvernement Wilna en hield daarom het ornament.

In latere stempels komt meer informatie te staan:

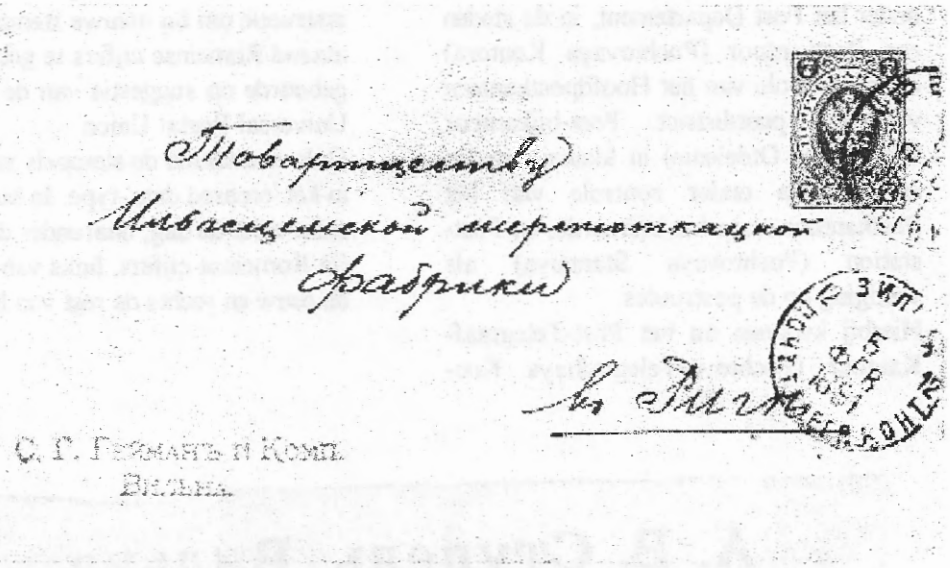

Postwaardestuk (envelop met ingedrukt zegel, Mi. nr. U33), 5 februari 1891.
Van Vilnius (Wilna 12) naar Riga, met stadspoststempel. Dit stempel geeft al weer meer informatie dan de vroege enkelring-stempels: onderin het stempel wordt aangegeven. De maand is nog in cyrillische letters en het jaartal staat direct onder de maand.

ПОЧТ. ТЕЛЕҐР. КОНТ.
= ПОЧТОВО ТЕЛЕҐРАФНАЯ КОНТОРА
= Post- en Telegraaf Kantoor

Tussen de post en de telegraaf was oorspronkelijk een scheiding: het waren afzonderlijke organisaties. In juni 1884 werden Post departement en Telegraaf departement samengevoegd. Het werd toen noodzakelijk om de status van een postkantoor nader aan te geven in het stempel en een serieaanduiding. Hierboven is de serieaanduiding in de vorm van een cijfer (12) aan beide zijden geplaatst, onderin staat de status van dit postkantoor. Lokale postautoriteiten gebruikten bij meer vestigingen allerlei aanduidingen. Tot 1884 waren er vier soorten postkantoren: Hoofdpostkantoor (Pochamt) in de heel grote steden direct onder het Post Departement, in de steden een Postkantoor (Pochtovaya Kontora) onder controle van het Hoofdpostkantoor van een postdistrict, Post-bijkantoor (Pochtovoe Otdelenie) in kleinere steden en plaatsen onder controle van het Postkantoor waar het bijhoorde, en Post-station (Pochtovaya Stantsiya) als vestiging op de postroutes.
Hierbij kwamen nu het Post-Telegraaf-Kantoor (Pochtovo-Telegrafnaya Kontora) en het Post-Telegraaf-Bijkantoor (Pochtovo-Telegrafnoe Otdelenie)

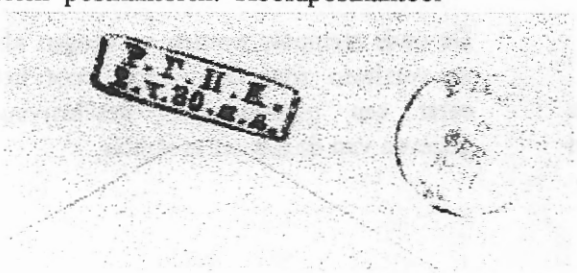

Achterzijde met een stadspoststempel van Riga.

Tot 1884 waren er vier soorten postkantoren: Hoofdpostkantoor (Pochamt) in de heel grote steden direct onder het Post Departement, in de steden een Postkantoor (Pochtovaya Kontora) onder controle van het Hoofdpostkantoor van een postdistrict, Post-bijkantoor (Pochtovoe Otdelenie) in kleinere steden en plaatsen onder controle van het Postkantoor waar het bijhoorde, en Post-station (Pochtovaya Stantsiya) als vestiging op de postroutes.
Hierbij kwamen nu het Post-Telegraaf-Kantoor (Pochtovo-Telegrafnaya Kontora) en het Post-Telegraaf-Bijkantoor (Pochtovo-Telegrafnoe Otdelenie)
In circulaire 13 van 5 april 1890 komt de instructie om bij nieuwe stempels voor de maand Romeinse cijfers te gebruiken. Dit gebeurde op suggestie van de U.P.U., de Universal Postal Union.
Ook veranderen de stempels in Rusland in het 'crossed date'-type. In het midden staat eerst de dag, daaronder de maand (in Romeinse cijfers, links van de geheel de eeuw en rechts de rest van het jaartal:

DUBBELRING-STEMPELS

Vanaf 1903 worden dubbelring-stempels gebruikt: circulaire nr. 9 van 3 februari 1903 voert de dubbelring-stempels in.

De oude stempels worden vervangen als ze versleten zijn. Ook wordt voor het eerst een gedetailleerde beschrijving gegeven van de nieuwe stempels.

De stempels bestonden uit twee ringen, met de plaatsnaam ertussen. Dag-maand-jaar stonden nu op één lijn, bij het jaar werd "19" weggelaten. Er kwamen twee soorten stempels: grotere voor de post en kleinere voor ontvangstbewijzen.
Als er meerdere postkantoren in een stad waren, moesten deze een eigen nummer gebruiken in Arabische cijfers. Vilnius gebruikte namen van plaatsen waar de postkantoren gevestigd waren als aanduiding in het stempel en deze aanduidingen moesten dus vervangen worden door een Arabisch cijfer.

Als een kantoor meerdere stempels voor de verschillende afdelingen en diensten nodig had, mochten de stempels alleen onderscheiden worden door een letter, in alfabetische volgorde toe te kennen. Bij vervanging moest dezelfde serieletter gebruikt worden, maar bij 'verdwijning' van het stempel moest een nieuwe serieletter gebruikt worden. Hoewel de maatregelen bedoeld waren om meer standaardisatie te brengen, kwamen er meer verschillende stempels dan ooit tevoren.

Postwaardestuk (P21) uit **ВИЛЬНА** (Wilna) (1913) met dubbelringstempel.

SPOORPOST

Op 28 april 1861 werd de eerste spoorlijn in Litouwen geopend. Dit was de lijn Kaunas-Kazlu Ruda-Virbalis. De lijn was bedoeld om aan te sluiten op de centrale lijn in Oost-Pruisen, Eydtkuhnen-Königsberg, die Oost-Pruisen weer verbond met Berlijn.
De spoorlijn van Sint-Petersburg, via Dwinsk en Vilnius (Wilno), naar Warschau was gereed in 1862. In hetzelfde jaar kwam er een lijn van Vilnius naar Kaunas en zo verder naar Eydtkuhnen (Oost-Pruisen). In 1870 volgde de lijn van Vilnius naar Libau (Liepaja) in Letland.
Voor de post per spoor werd in 1869 een speciale organisatie opgezet, die de rijdende postkantoren en stationspostkantoren beheerde. Deze organisatie was wel nauw verbonden met de rijkspost, maar bleef een aparte organisatie.

Hieronder staat een poststuk met een enkelring-stempel van Vilnius uit 1873, maar met onder in het stempel de afkorting **СТ. Ж. ДОР** Dit is de afkorting voor:
СТАНЦЫЯ ЖЕЛБЗНОИ ДОРОЖКИИ = spoorstation:

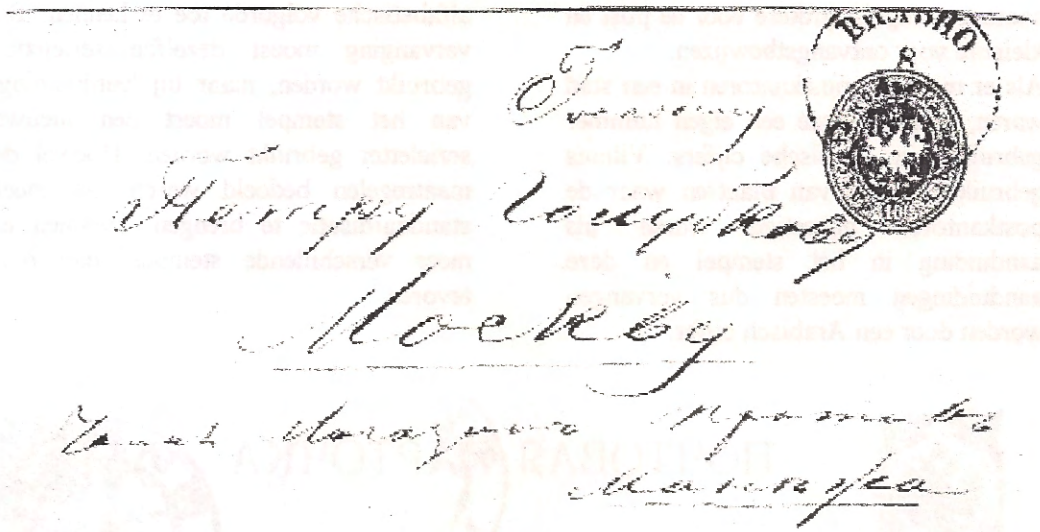

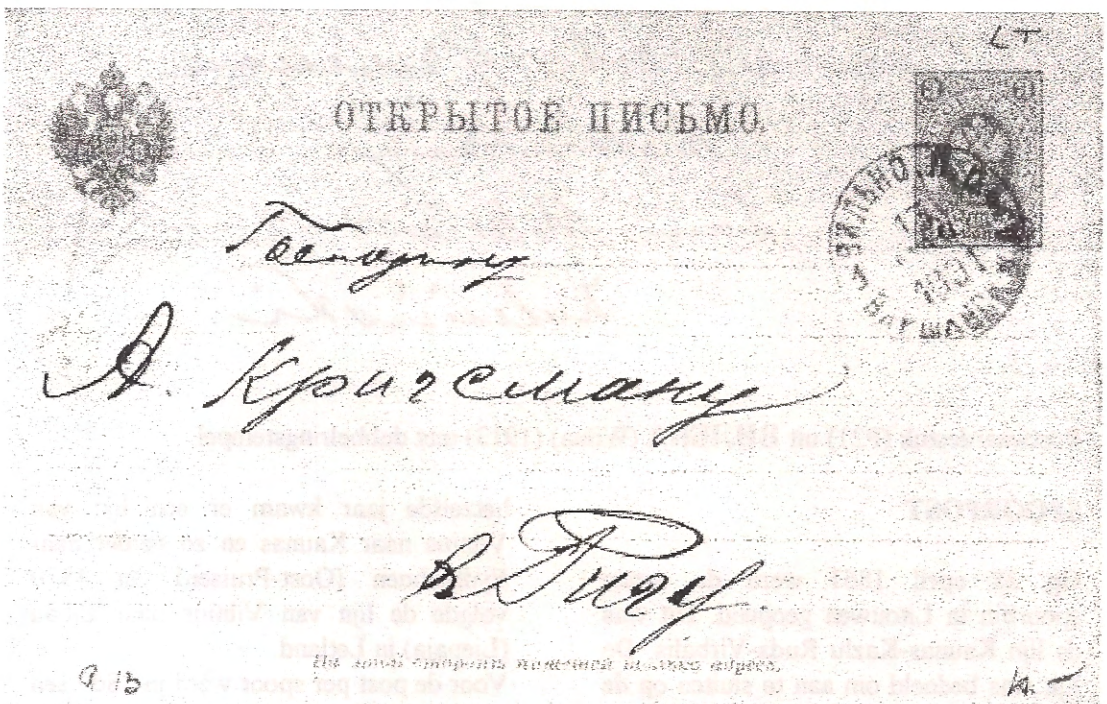

Postwaardestuk (P13) met enkelring-stempel **ВИЛЬНО** (Wilno = Vilnius) naar Riga (13 mei 1891). Dit lijkt op het eerste gezicht een gewoon enkelring-stempel.
Maar onderin het stempel staat: **ВАРШАВСК. Ж. Д.** =
ВАРШАВСКАЯ ЖЕЛЬЗНАЯ ДОРОЖКА = Warschauer Spoor Lijn
П.О. = ПОЧТОВОЕ ОТДЬЛЕНІЕ = Post Afdeling

Kaart naar Vilnius (aankomststempel 23.3.1913)), met 2x het ovale treinstempel WERZBOLOVO-6-ST.P.BURG:

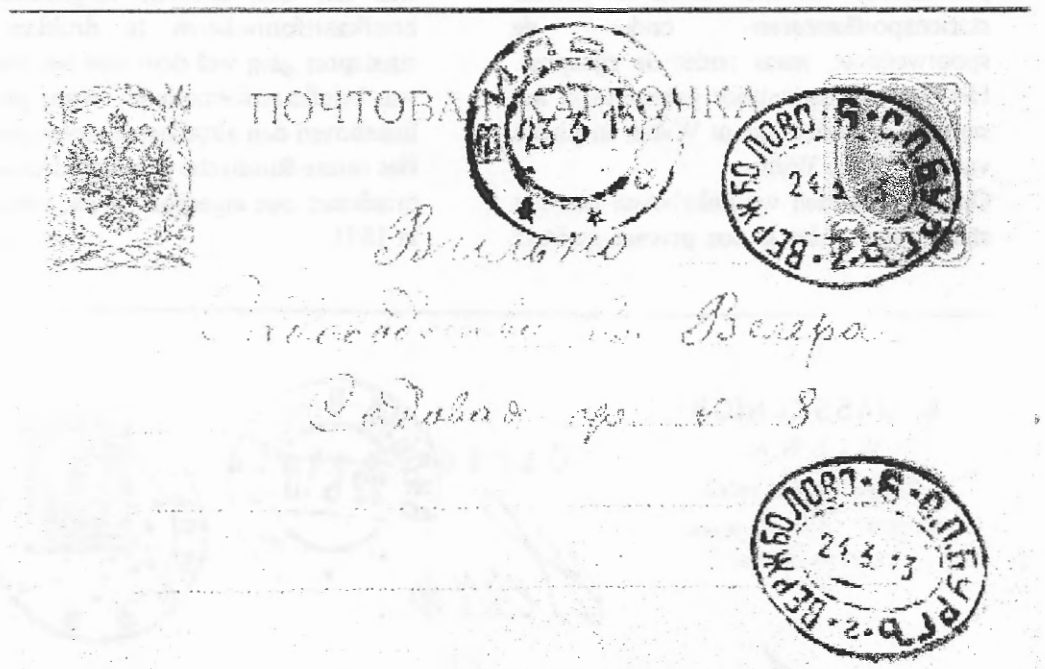

De bekende ovale stempels, met het nummer van de spoorlijn en de namen van de eindpunten, werden in 1903 voorgeschreven en langzaam ingevoerd.
Werzbolovo (=Virbalis) ligt aan de grens op de lijn tussen Vilnius en Eydtkuhnen in Oost-Pruisen. Via Vilnius gaat de lijn naar Sint Petersburg. De nummers met bijbehorende lijnen wisselden vaak in het stempel. Nr. 6 werd vanaf 1910 voor de lijnWerzbolovo-St.Petersburg gebruikt.

echt de postzegels en waren bedoeld om te gebruiken voor geldoverschrijvings-formulieren en pakket-labels.
Voor brieven en kaarten waren deze stempels niet geschikt, omdat dan de inhoud zou beschadigd worden. In de grote plaatsen werden hiervoor dubbelring-stempels voorzien van pinnen. De bedoeling was natuurlijk hergebruik van postzegels met hoge waarden tegen te gaan.

In 1913 veranderde dit in Werzbolovo-Wilna.

STATIONSPOSTKANTOOR VILNIUS - VERNIETIGINGSTEMPELS

Op 16 oktober 1908 verscheen circulaire nr. 75 van het Post en Telegraaf Departement met de aankondiging van speciale stempels.
Deze stempels doorboorden
Op een gegeven moment werden punten gebruikt in plaats van pinnen om ze zo ook te kunnen gebruiken op brieven en kaarten.
Op de volgende afbeelding zien we een kaart uit Vilnius met zo'n punten-stempel, hoewel de kans op hergebruik van de kaart zeer mij zeer klein lijkt.
Op het stempel zien we:
Het gaat hier om het stationspostkantoor van Vilnius. In het boek "Russian Railway Postmarks" (p. 176) wordt een

lijst vermeld van postkantoren met "VOKZAL" (=station), die toch niet onder de spoorwegpost vielen. Dit postkantoor viel niet -zoals de meeste stationspostkantoren- onder de spoorwegpost, maar onder de rijkspost. Het stationspostkantoor gebruikte in het stempel de Duitse naam Wilna, in plaats van het Poolse Wilno.
Op de kaart zien we linksboven niet het staatswapen. Het is een privaat gedrukt briefkaartformulier. Zoals in het vorige nummer van HBG was te lezen was dit tot 1894 een staatsmonopolie, daarna was het ook anderen toegestaan om briefkaartformulieren te drukken. De staatspost ging wel door met het drukken van briefkaartformulieren, maar plaatste linksboven dan altijd het staatswapen.
Het eerste Russische postwaardestuk, een briefkaart met ingedrukt zegel, verscheen in 1871.

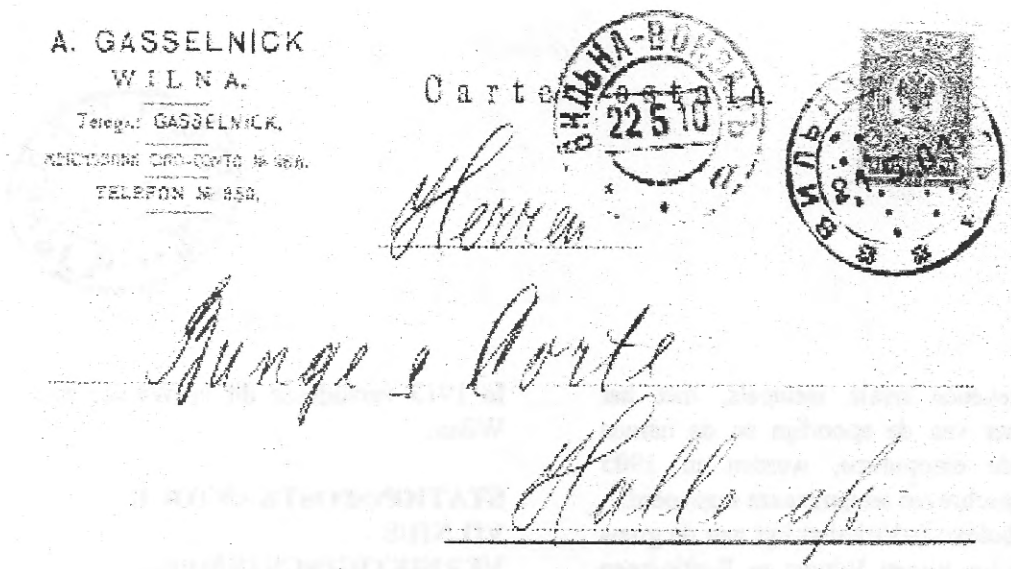

Briefkaart (Mi. nr. 67) van Vilnius, 22 mei 1910 naar Halle, met stempel WILNA-VOKSAL en een 20 puntenstempel:

BLPSNY = Bulletin Lithuanian Philatelic Society of New York
DBZ = Deutsche Zeitung für Briefmarkenkunde / Deutsche Briefmarken Zeitung
HBG = Het Baltische Gebied

De eerste spoorwegpost in het Baltisch gebied / S. Reurich
In: Op het spoor van Oost-Europa : ... . - Maarssen : Ver."Fil. Contactgroep Oost-Europa", cop. 1992. - p.67-86

The railroad lines in Lithuania - before 1918 / V. Doniela
In: BLPSNY 1982 ; no. 122. - p. 8259-8264

Russian postmarks : an introduction and guide / A.V. Kiryushkin and P.E. Robinson
[S.l.] : J. Barefoot, cop. 1989. - 110 p.
[Het handboek voor de tsaristische periode]

Russian railway postmarks / by A.V. Kiryushkin and P.E. Robinson
[S.l.] : J. Barefoot, 1994. - 180 p.
[Het handboek voor de spoorpost in de tsaristische periode]

Algemeen over Litouwen:
Litauen - ein Geheimtip für Sammler und forschende Philatelisten (III) / Hermann Logsch
In: DBZ 1982 ; nr. 13. - p. 2442-2444
[Overzicht van de postgeschiedenis van Litouwen vanaf 1387]

Litouwen : filatelie van een rebelse Sovjetrepubliek (1) en (2) / Sijtze Reurich
In: Philatelie 1990 ; juli-augustus. - p. 489-495 (1) en: 1990 ; sept. - p. 579-583 (2)
[Overzicht van de postgeschiedenis van Litouwen]
Geschiedenis:
De geschiedenis van Litauen op de postzegels / door J.H. van Peursem
In: HBG 1990 ; 17. - p. 10-22 en 1991 ; 18. - p. 22-34 en 1991 ; 19. - p. 12-21
[Overzicht van de geschiedenis van Litouwen - op postzegels]

Litauen - ein Geheimtip für Sammler und forschende Philatelisten / Hermann Logsch
In: DBZ 1982 ; nr. 11. - p. 2101-2105
[Overzicht van de geschiedenis van Litouwen - op postzegels]

Litauen - ein Geheimtip für Sammler und forschende Philatelisten (II) / Hermann Logsch
In: DBZ 1982 ; nr. 12. - p. 2287-2290
[Overzicht van de geschiedenis van Litouwen - op postzegels]

Stempels:
Pasto antspaudat Lietuvoj = P.O. Cancels in Lithuania / [V. Fugalevicius
[New York] : Lithuanian Philatelic Society of New York, 1984. - 331 p.

Nawoord
De tekst en afbeeldingen het artikel zijn voor een groot deel te vinden op mijn web-site op Internet. Voor degenen, die de afbeeldingen in kleur willen hebben:
http://welcome.to/JanKaptein
Op dit adres is ook een uitgebreide literatuurlijst te vinden. Op dit moment is HBG (alle nummers) en andere –vooral op Litouwen gerichte- literatuur geïndexeerd op deze lijst. Belangstellenden, die zelf geen Internet hebben, kan ik wel een kopie bezorgen.
Een aantal jaren geleden heb ik in HBG iets over Internet geschreven. Adressen van internet-sites wijzigen en er is veel bijgekomen op ons verzamelgebied. Daarom enige aanvulling:

- De meest uitgebreide site met verwijzingen is van adres veranderd. De 'Baltic States Philatelic Page' is nu te vinden onder: http://www.balticstamps.com
- De American Philatelic Research Library heeft ook een mogelijkheid om op artikelen te zoeken: http://www.stamps.org/aprl2.htm
- Links naar andere sites: http://www.spacecovers.com
- The Baltic Revenu Stamp Projekt (belastingzegels): http://members.aol.com/balticrevs
- De vereniging Oost-Europa Filatelie: http://web.inter.nl.net/hcc/Langenberg

POSTZEGELS OP HET INTERNET

RONALD REUDERINK

Estland

Internetfile:
http://www.post.ee/frame03.htm

Voor postzegels in het blok met de vakken, onder het midden, de regel aanklikken:
Filateeliakauba tootmine ja müük
Dan op IN ENGLISH klikken, vervolgens verschijnt de gewenste bladzijde met gegevens over de postzegels van 1999.
Onderaan de bladzijde staat 'Plan for 98' en 'Plan for 97'.
Alleen op postzegels die in het blauw zijn beschreven, kan men klikken om een plaatje ervan te zien, samen met gegevens over de postzegel. Jammer genoeg missen deze gegevens volledig bij 1997 (althans op dit moment).

Bij 1998 worden ook speciale stempels vermeld. Van slechts een deel van die stempels kan men een plaatje zien.
Het geheel is nuttig voor de verschijningsdata e.d., maar deze netstek (website) haalt het bij lange na niet bij die van Letland.

Voor de nieuwe *postcodes:* klik op UUDISED linksboven en daarna op 'Uued Sihtnumbrid' in het grote blok met vakjes en vervolgens op het onderstreepte 'Uued sihtnumbrid'; dat levert een Zip-file op die later uitgepakt kan worden als Excel-file.

Letland

http://www. riga.post.lv/

Klik op de Engelse tekst. Op de bladzijde die dan verschijnt, klikt u op 'stamps'. Daarna kunt u kiezen wat u wilt.

Uitstekende netstek met de postzegels van 1991 tot heden met plaatjes en gegevens. Daarnaast de plaatjes van de meeste postzegels van 1919-1940. Aan dat laatste project wordt nog gewerkt. Bevat tevens TOURISM PROMOTION AND PROPAGANDA LABELS IN LATVIA uit de periode 1933-1942.

Litouwen

http://www.post.lt/

Klik op het Engelse vlaggetje onderaan de pagina. Dan verschijnt de Engelstalige versie. Klik vervolgens 'stamps' in het rechterdeel aan en dan kunt u de postzegels van 1995 t/m 1999 per jaar bekijken, en vervolgens per serie de postzegels tezamen met (weinig) gegevens over de postzegels. Deze netstek (website) is tegen kopiëren beveiligd. Je kunt proberen de plaatjes één voor één te downloaden. (Hopelijk zijn de problemen die ik op 9-4-99 waarnam opgelost).

DE OORLOGSHAVEN VAN LIBAVA (LIBAU, LIEPĀJA)

NIKOLAJS JAKIMOVS

De oorlogshaven, "Kara osta" in het Lets bevond zich ten noorden van Liepāja, ca. 4 km. van het stadscentrum.

Het postkantoor in het havengebied was niet alleen bestemd voor de aanwezige militairen; ook burgers en havenpersoneel kon er terecht.

Het postagentschap in de haven van Libava werd op 16 mei 1896 geopend onder de aanduiding:
ЛИБАВСКІЙ ПОРТЪ
= Libava haven

Op 19 augustus 1899 kreeg het de status van post- en telegraafagentschap en veranderde de naam in
ПОРТЪ ИМПЕРАТОРА ПЛЕКСАНДРА III
= Tsaar Alexander III haven.

Op 1 mei 1901 volgde de opwaardering tot post- en telegraafbijkantoor (=rang VI).

Tenslotte bereikte het kantoor op 1 december 1908 de status van post- en telegraafkantoor, eerst in rang V, vanaf 1 mei 1913 in rang IV.

Briefkaart van Libava, postkantoor Tsaar Alexander III - haven, naar Fellin / Viljandi, 19-21 februari 1912.

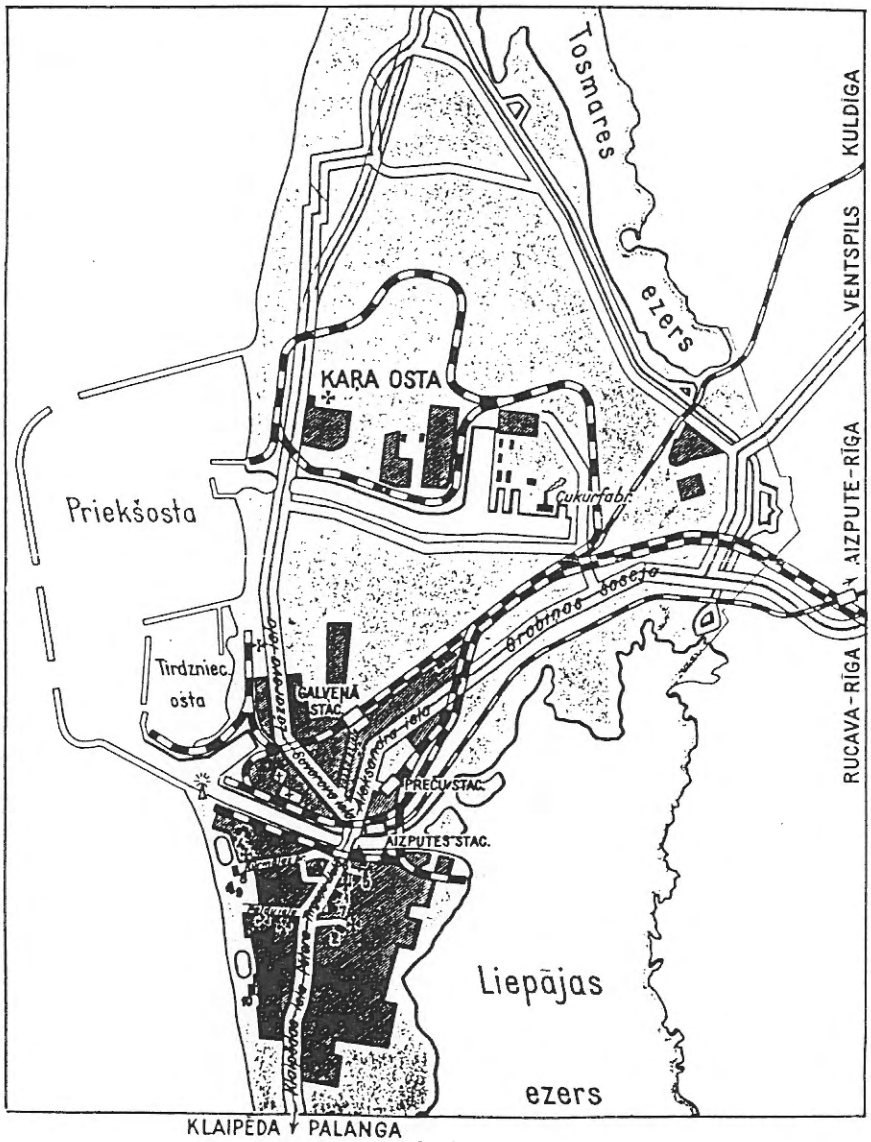
Tosmares
ezers
KULDĪGA
VENTSPILS
KARA OSTA
Priekšosta
Cukurfabr.
AIZPUTE-RĪGA
Grobinas šoseja
Tirdzniec.
osta
GALVENĀ
STAC.
PREČU STAC.
AIZPUTES STAC.
RUCAVA-RĪGA
Liepājas
ezers
KLAIPĒDA
PALANGA

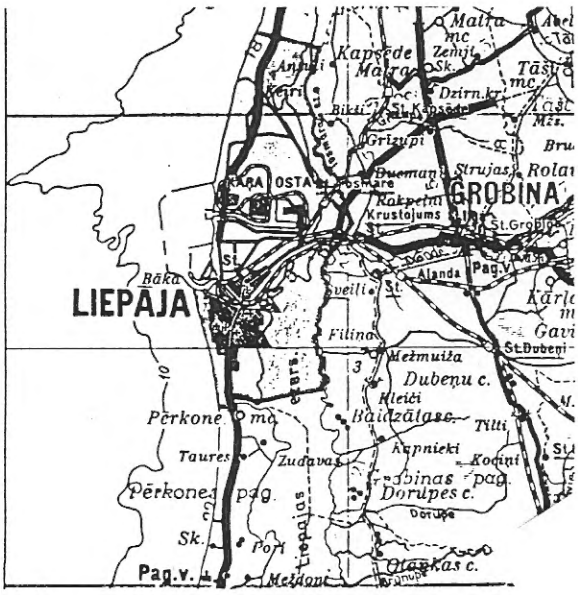
Matra
mc
Kapsēde
Matra
Zemjt
Sk.
Dzirn.kr.
Bikši
St. Kapsēde
Grīzupi
Strujas
Rolav
KARA OSTA
GROBINA
Krustojums
St.Grobiņa
Alanda
Pag.v.
Bāka
LIEPĀJA
Filina
Mežmuiža
St.Dubeņi
Dubeņu c.
Kleiči
Baidzātas c.
Tilti
Pērkone
mc
Taures
Zudavas
Kapnieki
Kociņi
Grobinas pag.
Dorupes c.
Pērkones pag.
Sk.
Pori
Liepājas
Pag.v.
Otankas c.